

ДОЛГ Е ПАТОТ ДО ОПШТЕСТВО БАЗИРАНО НА ЗНАЕЊЕ

Македонското образование во светло на
реперите и индикаторите за „Образование
и обука 2010“ - Програма за работа на
Европската комисија

4 5 6 7 8 9 0 & ! " ?

ДОЛГ Е ПАТОТ ДО ОПШТЕСТВО БАЗИРАНО НА ЗНАЕЊЕ

**Македонското образование во светло на
реперите и индикаторите за „Образование
и обука 2010“ - Програма за работа на
Европската комисија**

Сузана Пецаковска и Споменка Лазаревска

Скопје, 2009

Издавач:

Фондација Институт отворено општество-Македонија
Бул: „Јане Сандански“ 111
1000 Скопје
Тел: +389 2 2 44 44 88
Факс: +389 2 2 44 44 99
E-mail: osi@soros.org.mk
<http://www.soros.org.mk>

За издавачот: Владимир Милчин

Автори: Сузана Пецаковска и Споменка Лазаревска

Лектор: Ана-Марија Бранѓолица

Дизајн и печатење: Кома лаб

Тираж: 300

Достапно на македонски и на англиски јазик

CIP-Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св.Климент
Охридски“, Скопје
37(497.7:4-672 ЕУ)

ПЕЦАКОВСКА Сузана

Долг е патот до општество базирано на знаење:
Македонското образование во светло на реперите и
индикаторите на „Образование и обука 2010“ - Програма
за работа на Европската комисија /: Сузана Пецаковска
и Споменка Лазаревска, -Скопје: Фондација Институт
отворено општество - Македонија, 2009. - 78 стр.: граф.
прикази; 24 см

Фусноти кон текстот.- За авторите; стр.78. – Речник на
клучните термини и дефиниции: стр. 9-12 Библиографија:
стр.67-75

ISBN 978-9989-185-99-1

1. Лазаревска Споменка [автор]

а) Образование – Македонија – Усогласување – Европска
Унија

COBISS.MK-ID 78088202

СОДРЖИНА

Список на кратенки	5	3.3. ЕУ репер: Лица со завршено средно образование	34
Речник на клучните термини и дефиниции	9	3.3.1. Анализа на политиките	35
Вовед	13	3.3.2. Препораки	40
Глава 1: Методологија	15	3.4. ЕУ репер: Дипломирани студенти по математика, наука и технологија (МПНТ-дипломци)	41
Глава 2: Позадина на „Образование и обука 2010“	17	3.4.1. Анализа на политиките	42
Глава 3: Дали македонското образование е на вистинскиот пат? Постигнувањата на македонското образование во однос на петте репери за образование и обука на Европската комисија	21	3.4.2. Препораки	51
3.1. ЕУ репер: Лица кои прерано го напуштиле образованието	21	3.5. ЕУ репер: Учество на возрасните во доживотното учење	53
3.1.1. Анализа на политиките	22	3.5.1. Анализа на политиките	54
3.1.2. Препораки	28	3.5.2. Препораки	58
3.2. ЕУ репер: Ученици со ниски постигнувања во читање со разбирање на Програмата за меѓународно оценување на учениците (ПИСА-тестирање)	29	Глава 4: Долг пат за изодување: Општи заклучоци и препораки	61
3.2.1. Анализа на политиките	30	Глава 5: Поглед нанапред	65
3.2.2. Препораки	33	Референтна литература	67
		За ФИОО-Македонија	77
		За авторите	78

4 5 6 7 8 9 0 & ! " ?

СПИСОК НА КРАТЕНКИ

Општи кратенки

АЕ	Агенција за евалуација на високото образование
БДП	Бруто домашен производ
БРО	Биро за развој на образованието
ВЕТ	Стручно образование и обука (Vocational Education and Training)
ВО	Високо образование
ВОИ	Високообразовни институции
ДД	Додаток кон дипломата (Diploma Supplement)
ДУТ	Државен универзитет во Тетово
ЕК	Европска комисија
ЕКТС	Европски кредит трансфер систем (European Credit Transfer System)
ЕТФ	Европска фондација за обука (European Training Foundation)
ЕКВЕТ	Европски кредит трансфер систем за стручно образование и обука (ECVET-European Credit Transfer System for Vocational Education and Training)

ЕУ	Европска унија
ЕУА	Европска универзитетска асоцијација (European University Association)
ЕУРОСТАТ	Канцеларија за статистика на европската заедница (Statistical Office of the European Communities - EUROSTAT)
ФТЕ	Еквивалент на полно работно време посветено на истражување (FTE – Full Time Equivalent)
ИКТ	Информациско-комуникациски технологии
ИСЦЕД	Меѓународни стандарди за класификација на образованието (UNESCO-International Standard Classification of Education)
ИТ	Информатика
КАРДС	Помош на заедницата за реконструкција, развој и стабилизација Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation (EC financial instrument for the stabilisation and association countries assistance - CARDS)

ЛПНО	Лица кои прерано го напуштиле образованието (Early school leavers)	ОЕЦД	Организација за економска соработка и развој (Organization for Economic Cooperation and Development)
ЛФС	Преглед на работната сила (LFS - Labour Force Survey)	ОН	Обединети нации
МАКС	Македонска асоцијација за квалитет во наставата по странски јазици	ПИРЛС	Меѓународна студија за напредокот во оспособеноста за читање со разбирање (Progress in International Reading Literacy Study - PIRLS)
МИПД	Повеќегодишен индикативен документ за планирање (MIPD: Multi-Annual Indicative Planning Document)	ПИСА	Програма за меѓународно оценување на учениците (Programme for International Student Assessment - PISA)
МОН	Министерство за образование и наука на РМ	РОФ	Ромски образовен фонд (Roma Education Fund)
МТСП	Министерство за труд и социјална политика на РМ	СБ	Светска Банка (World Bank)
МПНТ	Математика, природни науки и технологија (Math, Science and Technology)	ТЕМПУС	Програма на ЕК за поддршка на реформите на системите за високо образование (Trans-European mobility scheme for university studies)
НАПВ	Национален акционен план за вработување	ТИМС	Меѓународна студија за постигањата на учениците по математика и природните науки (Trends in International Mathematics and Science Study - TIMSS)
НСВ	Национална стратегија за вработување	УЈИЕ	Универзитет на Југоисточна Европа во Тетово
НВО	Невладина организација	УКИМ	Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје
НПРО	Национална програма за развој на образованието 2005-2015	УКЛО	Универзитет „Св. Климент Охридски“, Битола
ОА	Одбор за акредитација на високото образование		
ОБСЕ	Организација за безбедност и соработка во Европа (Organization for Security and Co-operation in Europe)		

УОЕ	UNESCO/OECD/EUROSTAT база на податоци за образовната статистика (UOE)
УСАИД	Американска агенција за меѓународен развој (United States Agency for International Development - USAID)
УНЕСКО	Образовна, научна и културна организација на Обединетите нации (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - UNESCO)
УНИЦЕФ	Фонд за деца при Обединетите нации (United Nations Children's Fund - UNICEF)
УНДП	Програма за развој на Обединетите нации (United Nations Development Programme - UNDP)

Кратенки за државите

За потребите на овој документ, користени се меѓународно употребуваните кратенки за државите дадени со латиничка транскрипција:

BG	Бугарија
CZ	Чешка
DK	Данска
FL	Финска
FR	Франција
HR	Хрватска
IE	Ирска
LT	Литванија
MK	Македонија
NL	Холандија
PL	Полска
SI	Словенија
SE	Шведска
UK	Обединетото Кралство

Користените извори и останатата референтна литература се дадени во оригинал.

ya eras mi novio

antes de mi casa y

fuera mi

con cada una

de noche cuando

yo a ti y solo

nos del mundo

РЕЧНИК

на клучните термини и дефиниции

Под поимот **еднаквост/изедначеност (equity)** се подразбира степенот до којшто поединците може да ги искористат образованието и обуката, во смисла на можности, пристап, еднаков третман и образовни резултати. Еднаквите системи обезбедуваат резултати од образованието и обуката, независно од социоекономската состојба на поединците, како и од другите фактори што водат кон намалување и/или спречување на можностите за образование. Третманот во еднаквите системи на образование и обука ги одразува специфичните потреби за учење на поединците.

Извор: Eurostat, Pocketbook on Candidate and Potential Candidate countries, 2007

Ефикасноста (efficiency) ја подразбира врска меѓу влезовите (inputs) и излезите (outputs) во процесот. [Образовните] системи се ефикасни ако влезовите (инвестициите и напорите) продуцираат максимални излези (резултати). Релативната ефикасност во врска со поширокото општество и економијата, се мери преку приватните и општествените стапки на враќање. *Извор: COM (2006) 481 final*

ЕУРОПАС (EUROPASS) е иницијатива на ЕУ за поголема транспарентност на квалификациите и за мобилност на граѓаните во Европа. Еуропас вклучува пет документи што ги

покриваат квалификациите и компетенциите од перспектива на доживотното учење: 1) Еуропас биографија CV; 2) Еуропас јазично портфолио; 3) Еуропас мобилност (искуство со мобилност за потребите на учењето); 4) Еуропас додаток кон дипломата за квалификации во високото образование; 5) Еуропас дополнителен сертификат (за квалификации во средното стручно образование).

Извор: http://ec.europa.eu/education/programmes/europass/index_en.html

Еквивалент на полно работно време посветено на истражување (Full time equivalent: FTE)

е бројот на лица кои се вработени во некоја активност за истражување и развој и кои посветуваат само дел од нивното работно време на дадената истражувачка активност. Тие треба да потрошат меѓу 10% и 90% од своето работно време на дадена истражувачка активност, проценето според бројот на вработени кои го минуваат целото или речиси целото свое работно време на истражување.

Формалното образование (formal education) се дефинира како „образование што се стекнува во системот на редовните училишта, колеџи, универзитети и други формални образовни институции, што вообичаено ја сочинуваат

континуираната скала на формалното образование за децата и младите, почнувајќи на возраст од пет до седум години и продолжувајќи до 20 или 25 години“. Во некои држави, погорните делови на ова скалило се организирани преку програми што овозможуваат делумно работа и делумно следење на наставата во редовните училишта и универзитети. Ваквите програми се познати како „дуален систем“, а во одредени држави се користат и други термини.

Извор: UNESCO Definitions: Exchange Platforms on Non-Formal Education <http://portal.unesco.org/education/en/>

Бруто сооднос на запишани – Gross Enrolment Ratio (GER)

е бројот на ученици запишани во дадено ниво на образование, без оглед на возраста, претставено како процент од популацијата на теоретската (претпоставената) возрасна група за истото ниво на образование.

Извор: EC Staff Working Document (2008). Progress Towards the Lisbon Objectives in Education and Training.

ВОИ (higher education institution)

е секоја високообразовна институција што работи според државното законодавство или практика и којашто нуди признати дипломи или друг вид на признати високообразовни квалификации (универзитет, факултет, висока стручна школа, уметничка академија/училиште).

Општество базирано на знаење (knowledge based society) е општество каде што процесите и практиките се базираат на произведување (продукција), дистрибуција и употреба на знаење.

Извор: COM (2001a) 678 final

Доживотното учење (lifelong learning)

ги опфаќа „сите активности за учење што ги преземаме во текот на животот, со цел да ги подобриме своето знаење, вештини и компетенции, како дел од нашите лични, граѓански, општествени или професионални перспективи“ (*Извор: European Commission, 2001a*). Во европската стратегија за вработување, тоа е дефинирано како: „сите намерни и обмислени активности, без разлика дали формални или неформални, што постојано се преземаат за подобрување на знаењата, вештините и компетенциите“.

Математика, наука и технологија (MST - Mathematics, Science and Technology)

ги опфаќаат следниве полиња: науки за животот, физички науки, математика и статистика, информатика, техника, производство, архитектура и градежништво (*ИСЦЕД полиња на образование и обука 42, 44, 46, 48, 52, 54 and 58*).

Нето-стапка на влез/прилив (NIR - Net Intake Rate)

е бројот на новозапишани ученици во прво одделение основно или прва година средно образование, кои се на претпоставената возраст за влез во основно/средно образование, претставено како процент од популацијата на истата таа возраст. *Извор: UNICEF definitions of indicators*

Нето-стапка на запишани ученици (NER - Net Enrolment Rate)

е број на ученици на претпоставената возрасна група за дадено ниво на образование, претставено како процент од вкупната популација на таа возрасна група. Кога NER ќе се спореди со GER, разликата меѓу двата соодноса ја дава фреквенцијата на запишаните ученици со возраст

под или над предвидената. *Извор: EC Staff Working Document (2008). Progress Towards the Lisbon Objectives in Education and Training*

Неформалното образование (non formal education) се дефинира како „секоја организирана и одржлива образовна активност што не кореспондира со погорната дефиниција за формално образование. Неформалното образование може да се одвива во образовните институции, но и надвор од нив, и може да се однесува на луѓе од сите возрасти. Зависно од контекстот во дадената држава, тоа може да подразбира образовни програми за описменување возрасни, основно образование за деца кои го напуштиле училиштето, животни вештини, работни вештини и општа култура. Програмите за неформално образование не следат систем на „скапила“, може да бидат со различно времетраење и може, но нужно не мора, да завршат со добивање сертификат за наученото.

Извор: UNESCO Definitions: Exchange Platforms on Non-Formal Education, <http://portal.unesco.org/education/en/>

Национална рамка за квалификации (National Qualification Framework) се дефинира како „единствен, национално и меѓународно прифатен ентитет (рамка), преку којшто можат кохерентно да се измерат и да се поврзат/надоврзат образовните постигнувања. Таа рамка ги дефинира врските меѓу постигнувањата во образованието и обуката». Националната рамка за квалификации може да стане регулаторен документ што ќе ги одредува квалификациите и нивното место во хиерархијата на образовните постигнувања, како и телата што ќе ги доделуваат или испорачуваат

овие квалификации (тела што ќе доделуваат сертификати и дипломи за квалификации). Институционализираната активност поврзана со учењето (т.е. образованието во поширока смисла) е формална кога нејзиното завршување резултира со достигнување што може да се смести во националната рамка на квалификации.

Степен на учество (participation rate) за одредена возраст е соодносот на бројот на ученици/студенти на односната возраст кои се запишани на одредено ниво на образование (или во одреден вид на институција) и вкупното население на таа возраст. *Извор: Education across Europe 2003, Eurostat, Theme 3, Population and Social Conditions, EC*

ИСЦЕД – Меѓународна стандардна класификација на образованието (ISCED – International Standard Classification of Education): Беше изработена од УНЕСКО во почетокот на 70-тите, за да послужи како инструмент за прибирање, регистрирање и презентирање на статистиката во образованието во одделни земји и на меѓународно ниво. Класификацијата што сега се користи, позната како ИСЦЕД 1997, беше одобрена на 29-то заседание на Генералната конференција на УНЕСКО, во ноември 1997г. ИСЦЕД е рамка за прибирање и презентација на националните и меѓународните податоци и индикатори од областа на образованието. Тука се опфатени сите организирани активности за учење деца, младинци и возрасни, а вклучени се и лицата со посебни потреби. ИСЦЕД 1997 обезбедува солидна основа за статистички споредувања на разни образовни системи и е од голема помош за креаторите на образовната политика и за сите оние кои сакаат да научат

нешто од образовниот развој и искуствата на другите земји. ИСЦЕД вака ги дефинира нивоата на образование: Ниво 0: предучилишно образование; Ниво 1: основно образование или прва фаза на основно образование; Ниво 2: почетно средно образование или втора фаза на основното образование; Ниво 3: (повисоко) средно образование; Ниво 4: постсредно нетерцијарно образование; Ниво 5: прва фаза на високо образование (што не води директно до висока истражувачка квалификација) и Ниво 6: втора фаза на високо образование (што води до висока истражувачка квалификација). *УНЕСКО ИСЦЕД 1997 може да се најде на: http://www.unesco.org/education/information/nfsunesco/doc/isced_1997.html*

Социјална инклузија (social inclusion): Кога луѓето можат целосно да учествуваат во економскиот, социјалниот и граѓанскиот живот и кога нивниот пристап до приход и други ресурси (лични, семејни, социјални и културни) е доволен за да имаат животен стандард и квалитет на живот што се смета за прифатлив од општеството во коешто живеат и кога тие се во можност целосно да ги користат своите фундаментални права. *Извор: COM (2001a)678 final*

Дипломци (tertiary graduates) се оние кои успешно завршиле образовна програма што резултира со добивање сертификат или факултетска диплома, магистратура или докторат. *Извор: Eurostat, Pocketbook on Candidate and Potential Candidate countries, 2007*

7
8
9
0
&
!
"
?

ВОВЕД

Овој документ за јавни политики (policy paper) се осврнува на клучните прашања што произлегуваат од македонските образовни политики и нивното спроведување. Намерата е да се придонесе кон (не)постоечкиот социјален дијалог за тековните реформи во образованието, но и да се даде максимална поддршка за зајакнување на европската перспектива на образованието во Република Македонија. Документот обезбедува основа за понатамошна дискусија и анализа.

Целта на овој документ е да ги истражи постигнувањата на македонскиот систем за образование и обука во однос на петте репери дефинирани во „Образование и обука 2010“ - Програма за работа на ЕУ. Документот нуди генерална анализа на образовните политики и на состојбата на македонското образование, во светло на ЕУ реперите, но се осврнува и на просекот на ЕУ-27 и на земјите од ЈИЕ. Се нудат и можни одговори за тоа што треба да се направи за да се изгради, одржи и зајакне потенцијалот за „приклучување“ на македонскиот систем за образование и обука кон европскиот образовен простор.

Документот е организиран на следниов начин:

Глава 1 ја претставува методологијата користена при изработката на документот.

Глава 2 ги дава воведните информации и ги објаснува основните стратешки столбови на „Образование и обука 2010“ - Програма за работа на ЕУ.

Глава 3 е организирана во пет поглавја, по едно за секој образовен репер.

Секое поглавје е структурирано во три последователни секции.

Првата секција дава споредбени податоци за постигнувањата на ЕУ-27, земјите од Југоисточна Европа и Република Македонија, обезбедува кус преглед на некои политики и мерки применети од земјите-членки на ЕУ и нуди информации за ефективните политики и успешните практики идентификувани од разни европски студии и истражувања.

Втората секција ги анализира и ги проверува клучните заклучоци од јавните политики за образование и обука во Македонија. Се разгледуваат и националните постигнувања по поширокиот спектар на основни образовни индикатори, дефинирани од „Образование и обука 2010“ - Програма за работа на ЕУ.

Третата секција нуди препораки за подобрување на политиките.

Глава 4 ги сумира општите заклучоци и препораки што произлегуваат од претходните глави.

Глава 5 дава завршни согледувања во врска со следните чекори.

1888

1888

1888

1888

1888

1888

1888

1888

МЕТОДОЛОГИЈА

За потребите на овој документ е направено канцелариско истражување на секундарни извори, со цел да се детектираат јавно достапните национални и меѓународни извори на податоци врзани за постигнувањата на системите за образование и обука во државите во Европа и во Република Македонија.

За да се добие што е можно појасна и посеопфатна слика, канцелариското истражување на секундарните извори беше искombинирано со низа примарни податоци. Ова вклучи изготвување листа и прибирање основни примарни и секундарни извори на податоци што беа разгледани и анализирани, како:

- Извештаите на Европската Комисија (ЕК) за напредокот во спроведувањето на „Образование и обука 2010“ - Програма за работа;
- Интернет-страницата на Генералниот директорат за образование и култура при Европската комисија;
- Интернет-страницата на Министерството за образование и наука на РМ, на Министерството за труд и социјална политика на РМ и на Бирото за развој на образованието;
- Тематските осврти на ОЕЦД;

- Интернет-страницата на УНЕСКО, УНИЦЕФ и на Светската банка;
- Голем број јавно достапни национални и меѓународни извештаи, студии и истражувања (види референтна листа на крајот на документот);
- ЕУРОСТАТ-џебните книги; базата на податоци на УНЕСКО и ОЕЦД;
- Интернет-страницата и статистичките прегледи на Државниот завод за статистика;
- Националната законска регулатива за образование и обука (закони и правилници);

Беше применета анализа на примарните и секундарните податоци, анализа на собраните документи и квалитативната тематска анализа. Анализата, исто така, се задржа на воочување на генералните трендови и на главните причини за таквите трендови.

Овој документ има извесни ограничувања, првенствено заради делумните и/или многу ограничени видови и обем на јавно достапни национални податоци за образованието, како и заради преовладувачката тенденција за прибирање и презентирање на информациите на различен и

Македонското образование во светло на реперите и индикаторите за „Образование и обука 2010“ - Програма за работа на Европската комисија

неконзистентен начин од различни јавни институции. Оттука, целта на овој документ не е само да ги обедини и да ги презентира сите расположливи податоци, туку и да придонесе за пополнување на постоечката празнина, со статистички информации врзани за клучните образовни репери во нашата земја.

4
5
6
7
8
9
0
&
!
" ?

ПОЗАДИНА НА „ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА 2010“

Стратешката цел на Европската унија што беше дефинирана на состанокот на Европскиот совет во март 2000г., во Лисабон, и што беше реafirмирана една година подоцна во Стокхолм, е Европа да стане „најконкурентна и најдинамична економија базирана на знаење во светот, што ќе може да го одржи економскиот пораст со повеќе и со подобри работни места и со поголема социјална кохезија“.

Европската унија нема „заедничка политика“ за образованието, туку има одредени начини на коишто промовира соработка на ова поле, преку соработка на ниво на политики меѓу земјите-членки, преку акциони програми, препораки, комуникации, работни документи, пилот-проекти и сл. Иако образованието беше вклучено во договорот на Европската заедница потпишан во Мастрихт во 1992 г., „Образование и обука 2010“-Програма(та) за работа се воспостави во 2002г., како сеопфатна рамка за соработка на политиките, со цел образовните и тренинг системи во ЕУ да станат референтни во светот до крајот на декадата. „Образование и обука 2010“ се спроведува преку „отворен метод на координација“¹ и дава

¹ Заклучоците од Лисабон го дефинираат отворениот метод на координација како инструмент „за ширење на најдобрите практики и за поголемо приближување кон главните цели на ЕУ, посочувајќи дека тоа би бил целосно децентрализиран приод што би користел разни форми на партнерство дизајнирани да им помогнат на земјите-членки во понатамошното прогресивно развивање на своите политики“. Извор: European Council (2002), *Detailed Work Program on the follow-up objectives of the Education and Training systems in Europe*, Official Journal (2002/C 142/01) достапно на: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2002:142:0001:0022:EN:PDF>

исклучително важен придонес за постигнување на главните цели на Лисабонската стратегија, во смисла на квалитет, достапност и отвореност на системите за образование и обука. Интегрираните насоки за пораст и работни места (2005-2008)² на Европската комисија и обновениот документ за следниот циклус (2008-2010)³, вклучуваат две основни насоки за образованието и обуката (Број 23 и 24) што ги рефлектираат приоритетите на „Образование и обука 2010“. Заклучоците на Европскиот совет од Лисабон 2000г. и од пролетта 2007г., ги повикнуваат сите земји-членки на ЕУ целосно да ја спроведат „Образование и обука 2010“ - Програма за работа⁴.

² Види: European Commission (2005), *Integrated Guidelines for Growth and Job, Commission Recommendation on the broad guidelines for the economic policies of the Member States and the Community and a Proposal for a Council Decision on guidelines for the employment policies of the Member States*, COM (2005) 141 final, Brussels, достапно на: http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/COM2005_141_en.pdf

³ Види: European Commission (2007), *Strategic report on the renewed Lisbon strategy for growth and jobs: launching the new cycle (2008-2010): Keeping up the pace of change*, Communication from the Commission to the Spring European Council, COM (2007) 803 final, Brussels, достапно на: http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/european-dimension-200712-annual-progress-report/200712-annual-report_en.pdf

⁴ Види: European Council (2000), *Presidency Conclusions*, Lisbon 23/24 March 2000 and European Council (2007), *Presidency Conclusions*, Brussels 8/9 March 2007, достапно на: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-r1.en0.htm и на: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/93135.pdf

Во согласност со принципот за супсидијарност, оставено е на самите земји-членки да решат за акциите што ќе ги преземат по заклучоците и самите ја имаат целосната одговорност за содржината и организацијата на нивните образовни системи.

На секои две години, почнувајќи од 2004г., Советот и Комисијата усвојуваат заеднички извештај за спроведувањето на „Образование и обука 2010“ - Програма за работа, со којшто се следи напредокот и се даваат препораки на земјите-членки на ЕУ. Извештајот за напредокот во 2007г. искористи пет репери⁵ и 16 основни индикатори прифатени од Европскиот совет⁶ во мај 2007, за да го анализира напредокот постигнат од 2000г. Основните индикатори покриваат широк спектар на учење, почнувајќи од предучилишно до образование на возрасните, професионалниот развој на наставниците и инвестирањето во образованието и обуката. Последниот достапен извештај е од 2008г.

⁵ Терминот „benchmark“ (во овој документ преведен како репер) се користи во „Образование и обука 2010“-Програма за работа на Европската комисија и се однесува на конкретни, мерливи цели. Ова се шеснаесетте основни индикатори за следење на напредокот кон остварување на Лисабонските цели за образование и обука: (1) Учество во предучилишно образование; (2) Образование за деца со посебни потреби; (3) Лица кои прерано го напуштиле образованието; (4) Писменост-читање со разбирање, математичка писменост и писменост во природни науки; (5) Јазични вештини; (6) ИКТ-вештини; (7) Граѓански вештини; (8) Вештини за учење; (9) Лица со завршено средно образование; (10) Професионален развој на наставниците и обучувачите; (11) Дипломирани студенти; (12) Крос-национална мобилност на студенти во високото образование; (13) Учество на возрасните во доживотното учење; (14) Вештини на возрасните; (15) Образовното ниво на населението; (16) Инвестирање во образованието и обуката.

⁶ Извор: European Council (2007), *Council Conclusions on a coherent framework of indicators and benchmarks for monitoring progress towards the Lisbon objectives in education and training*, 2007/C 1083/07, Brussels, достапно на: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/07/st10/st10083.en07.pdf>

Реперите дефинирани со „Образование и обука 2010“ што треба да се исполнат до 2010 година се:

- Да нема повеќе од 10% лица кои прерано го напуштаат образованието;
- Намалување за најмалку 20% на процентот на ученици со ниски постигнувања во читање со разбирање на Програмата за меѓународно оценување на учениците (ПИСА-тестирање);
- Најмалку 85% од младите треба да имаат завршено средно образование;
- Зголемување за најмалку 15% на бројот на студенти кои ќе дипломираат математика, природни науки и технологија, со истовремено намалување на родовиот дисбаланс;
- 12.5% од возрасното население треба да учествува во доживотно учење.

Употребата на реперите и индикаторите служат како инструменти за креирање политики на европско ниво што се базирани на докази. Индикаторите се групирани во осум стратешки области што ги одразуваат политичките приоритети на „Образование и обука 2010“:

- 1 Доживотното учење да стане реалност;
- 2 Развој на училишното образование;
- 3 Развој на средното стручно образование (ВЕТ);
- 4 Развој на високото образование;
- 5 Клучни компетенции кај младите луѓе;
- 6 Подобрување на еднаквоста во образованието и обуката;
- 7 Можност за вработување;
- 8 Инвестирање во образованието и обуката.

Образованието не е дел (барем не експлицитно) од *acquis communautaire* за пристапување кон ЕУ. Сепак, годишниот извештај на ЕК за напредокот на Македонија го опфаќа и оценува напредокот што е направен во областа на образованието и обуката (глава 26). Како земја-кандидат за членство, од Република Македонија се очекува да ги зголеми и подобри инвестициите во човечкиот капитал и да изгради и усвои систем на образование и обука што ќе биде во согласност со барањата и потребите за новите компетенции.

Претпристапната помош на ЕК за Република Македонија има за цел да ги поддржи напорите на земјата да ги исполни Копенхашките критериуми и да ги постигне главните цели на Лисабонската стратегија. Според Повеќегодишниот индикативен документ за планирање 2007-2009 (МИПД), „активностите на земјата врзани за образованието и обуката треба да бидат насочени кон модернизација на системите за образование и обука, обезбедување пристап до образование на етничките заедници и развој на образованието за возрасни“⁷. Модернизацијата на македонските универзитети и нивната улога во образованието, истражувањето и иновациите е еден од основните услови за успешно придвижување кон економија што ќе се базира на знаење.

⁷ Извор: European Commission (2006), *Multi-annual Indicative Planning Document 2007-2009 (MIPD) The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, p.3

4 5 6 7 8 9 0 & ! " ?

8 9 0 & ! " ?

un niche curiosa

un a xiy spo

nos del amano

destino para la

de la belleza con

las palabras

de un mundo

ДАЛИ МАКЕДОНСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ Е НА ВИСТИНСКИОТ ПАТ?

Постигнувањата на македонското образование во однос на петте репери за образование и обука на ЕУ

3.1. ЕУ репер: Лица кои прерано го напуштиле образованието (ЛПНО)

Табела 1.

ЕУ репер	Цел на ЕУ до 2010г.	ЕУ-27 просек	Најдобри постигнувања на земјите од ЕУ			Постигнувања на земјите од ЈИЕ		Република Македонија
			SI	CZ	PL	HR	BG	
Лица кои прерано го напуштиле образованието ⁸ (18-24, %)	Не повеќе од 10%	17.6% (2000)	7.5% (2000)	5.5% (2000)	7.9% (2000)	8.3% (2000)	20.3% (2000)	32.2%* (2002)
		14.8% (2007)	4.3% (2007)	5.5% (2007)	5.0% (2007)	3.9% (2007)	16.6% (2007)	

* Извор: Еуростат; единствениите годишни податоци за Македонија се од Појсоп 2002г.

ЕУ: Доказите укажуваат на тоа дека младите само со нижо средно или втора фаза на основно образование се изложени на

поголем ризик од социјално исклучување и од сиромаштија, и тие имаат многу мали шанси да учествуваат во каква било форма на доживотно учење. И покрај напредокот, ЕУ со 14.8% лица кои прерано го напуштиле образованието (натаму во текстот ЛПНО), во 2007г. е сè уште далеку од исполнување на реперот од 10% ЛПНО до 2010г. ЕУ ги повикува земјите да вложат дополнителни напори за да ја подобрат состојбата. Еднаквоста во образованието, особено намалувањето на ЛПНО, се наоѓа на врвот на политичките агенди на владите

⁸ Early school leavers: ЕУРОСТАТ-индикаторот за лицата кои прерано го напуштиле образованието (ЛПНО) се дефинира според три услови што произлегуваат од резултатите на ЕУ ЛФС (EU Labour Force Survey - Прегледот на работната сила на ЕУ): оние на возраст од 18 до 24 години, најмногу со ниво ИСЦЕД 2 (квалификација што е под повисоко средно образование и подразбира нижо средно или втора фаза на основно образование) и кои не се во вклучени во образование или обука (во последните четири недели пред да се одговори на ЛФС)

во ЕУ. Тие имаат поставено конкретни национални цели и спроведуваат реформи и во наставните планови и програми и во вонучилишните активности.

МК: Националната програма за развој на образованието 2005-2015 (НПРО, 2006) покажува дека само 88.47 % од генерацијата 1997/98 го завршиле основното образование на време. Во НПРО, исто така, се наведува дека само 69.03% од генерацијата (1997/8) што го започнала своето образование пред 12 години, завршила средно образование. Вертикалната мобилност е загрижувачка, со најголемо осипување на учениците од 16.65%, документирано на преминот од основно во средно образование. Годишниот процент на осипување во основното образование е 1.71 % (НПРО 2006, стр.105), а овој број безмалку се удвостручува во средното образование, со 2.84% (НПРО 2006, стр. 31).

Во Република Македонија, овој негативен тренд резултираше со стапка од 32.2% на ЛПНО во 2002г., (со многу повеќе жени од мажи). Извештајот на ЕК за напредокот во постигнувањето на Лисабонските цели за образование и обука (2007) не содржи податоци за Македонија. Податоците наведени во табела 1, покажуваат дека Македонија е далеку под европскиот просек од 14.8% ЛПНО и уште подалеку од просекот на државите од Југоисточна Европа: Бугарија со 16.6% и Словенија со 4.3% на ЛПНО во 2007г. (земји-членки на ЕУ), како и од просекот на Хрватска (земја-кандидат за ЕУ), со 3.9%. Словенија и Хрватска истовремено се земјите со најдобри постигнувања за ЛПНО-реперот во Европа.

3.1.1. Анализа на политиките: Лица кои прерано го напуштиле школувањето

Европските студии и истражувања⁹ спроведени во земјите-членки на ЕУ за тоа кои аспекти од образованието и обуката влијаат на бројот на лицата кои прерано го напуштаат образованието, укажуваат на позитивната корелација меѓу должината на задолжителното образование и ЛПНО-стапката. Но, овие студии исто така предупредуваат дека ова не смее да биде единствениот фактор што ќе се земе предвид кога се креира политика и се бара решение за намалување на бројот на лицата кои прерано го напуштаат образованието. Земјите со најдолго задолжително образование (до 18 - 19 години), како Белгија (со 12.3% ЛПНО), Германија (12.7%) и Унгарија (10.9%) не се земји со најдобри резултати. Исклучок е само Полска, со 5.0% ЛПНО.

Резултатите од истражувањата покажуваат дека соодносот ученик-наставник, како и големината на одделенијата, немаат значително влијание врз ЛПНО- стапката, а истото се однесува на јавните и приватните трошоци за образованието по ученик и ЛПНО-стапката. Во секој случај, литературата укажува дека квалитетот и ефикасноста на трошењето, како и начинот на којшто образовните ресурси се распределуваат за да одговарат на специфичните потреби на учениците, можат да влијаат позитивно на прераното напуштање на школувањето. На пример, квалитативните фактори, како зголемување на трошоците за некоја маргинализирана група,

⁹ Види: European Commission DG EAC; GHK (2005), *Study on Access to Education and Training, Basic Skills and Early School Leavers; Lot 3: Early School Leavers*, London, достапно на: http://ec.europa.eu/education/pdf/doc284_en.pdf

со тоа што ќе се обезбедат повеќе наставници и ќе се работи во помали паралелки, може да доведе до намалување на ЛПНО-стапката, особено меѓу маргинализираните групи.

Различните содржини на образовните програми и понудата на поголем избор и повеќе стручни насоки би можеле да ја зголемат мотивираноста кај младите за да останат подолго во училиште. Понатаму, истражувањата укажуваат дека националните политики за проширување на средното стручно образование треба да обезбедат стручни насоки што ќе резултираат со квалификации коишто се доволни за вклучување на пазарот на труд. Затоа, треба да се обрне внимание на советувањето на учениците за најдобрата опција, а не „послабите“ ученици да се насочуваат во стручните училишта.

Европските студии ги препознаваат социоекономските карактеристики како фактор со силно влијание врз ЛПНО. Извештајот на ГНК¹⁰ смета дека „хипотезата дека младите кои растат во помалку поволни и тешки социоекономски услови прерано и почесто го напуштаат училиштето, е силно подржана во литературата“. Извештајот на ЕК за напредокот (ЕК СЕК (2007) 1284, стр.140) укажува на тоа дека „универзалниот пристап до квалитетно предучилишно образование може да биде исклучително важен за намалување на нееднаквостите што се резултат на следниве фактори: образовното ниво на родителите, разликата меѓу јазикот кој се зборува во домот и јазикот на кој се изведува наставата во училиште, како и социјалниот и економскиот статус на родителите“.

¹⁰ Види: European Commission DG EAC; GHK (2005), *Study on Access to Education and Training, Basic Skills and Early School Leavers; Lot 3: Early School Leavers*, London, достапно на: http://ec.europa.eu/education/pdf/doc284_en.pdf

Националната програма за развој на образованието 2005-2015 (НПРО, 2006) на Министерството за образование и наука на РМ (МОН), предвидува образование за сите, под еднакви услови, без оглед на родот, личните способности, етничката и религиозната припадност. Таа има за цел да обезбеди образовна „покриеност“ од 100% на сите нивоа на образование. Националната стратегија за вработување на РМ - 2010 (НСВ, 2006), воспостави цел за намалување на бројот на лица кои прерано го напуштаат образованието на максимум 10% до 2010г., преку подобрување на квалитетот на образованието и на наставните планови и програми на сите нивоа на образование, преку спроведување на средното стручно образование (ВЕТ) и реформите на тригодишното стручно образование, зголемување на конкуренцијата преку приватни средни училишта и универзитети, како и со воведување мерки за елиминација на пречките за пристап и прерано напуштање на образованието.

Како се спроведуваат ваквите политики?

Предучилишното образование во Македонија ги опфаќа децата од шестмесечна возраст до 5.5 години и се одвива во 52 јавни предучилишни институции сместени во 180 објекти, концентрирани главно во урбаните делови и само во три села, како и во неколку приватни предучилишни установи. Само 40 од 84 општини во целата држава имаат свои градинки. Според официјалните статистички податоци, бруто-стапката на запишани деца во предучилишно образование е 20.5% во 2004/05.¹¹ За оптимално искористување на постоечките капацитети, може да се вклучат уште дополнителни 5-6% од

¹¹ Државен завод за статистика (2005), *Институции за предучилишно образование 2005*, стр.9 цитирано во НПРО 2006, стр.80

децата на предучилишна возраст. Дури и да се случи ова, сè уште ќе биде многу низок опфатот со 25-26% од вкупниот број деца на возраст до шест години во државата. Иако бројот на децата на предучилишна возраст постојано се намалува, како резултат на негативните демографски трендови, сериозниот недостиг на просторни и други капацитети за предучилишно образование, како и трошоците што родителите мораат да ги сносат за градинките, и натаму претставуваат главен проблем за исклучително ниската стапка на деца опфатени со предучилишно образование. Ваквата ситуација најмногу ги погодува групите што се склони кон социјално исклучување: етничките малцинства, невработените и семејствата со ниски примања. Вклученоста во предучилишно образование е најмала кај ромската и кај албанската популација.

Основното образование во Република Македонија е задолжително и трае девет години, според Законот за основно образование. Иако Уставот на РМ¹² вели дека „Секој има право на образование; Образованието треба да биде достапно за сите под еднакви услови; Основното образование е задолжително и бесплатно (член 44, параграф 1, 2 и 3)“, основното образование не е навистина бесплатно затоа што родителите мораат да платат за учебниците и да ги покријат другите трошоци поврзани со школувањето. Ова не е во согласност со Универзалната декларација за човекови права¹³ на ОН (член 26) и Меѓународниот пакт за економски, социјални и култур-

ни права¹⁴ на ОН (член 13, параграф 2), ратификувани од Република Македонија.

Бесплатните учебници од МОН за учениците од семејства кои се корисници на социјална помош во учебната 2008/2009, како и бесплатните учебници за сите ученици во основните и средните училишта од учебната 2009/2010, треба конечно да ја сменат ситуацијата. Се очекува недоследностите и пропуштите во процедурата на дистрибуција на учебниците во оваа учебна година, да се надминат следната година (види глава 3.3.1).

Новата концепција на деветтолетка (3+3+3 години) овозможи децата да го започнат основното образование на возраст од 6 години. Се очекува оваа концепција¹⁵ да овозможи полесен премин од пониските во повисоките одделенија (Биро за развој на образованието, МОН, 2007г.). Новите наставни планови и програми за почетните одделенија беа изработени со задоцнување, за многу кус рок, и почнаа постепено да се имплементираат. Согледувањата укажуваат на тоа дека спроведувањето на новата концепција за основно образование започна недоволно подготвено и затоа предизвика збунетост кај училиштата, наставниците и родителите. Во следните години останува да се види дали (воопшто) тековните промени во наставните планови и програми за основното об-

12 Устав на Република Македонија (1991) Службен весник на РМ, Бр.52/91 достапно на: <http://www.sobranie.mk/mk/default.asp?vidi=ustav>

13 Universal Declaration of Human Rights, G.A. res. 217A (III), U.N. Doc. A/810 at 71 (1948), достапно на: <http://www.unhchr.ch/udhr/>

14 UN International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, G.A. res. 2200A (XXI), 21 U.N.GAOR Supp. (No. 16) at 49, U.N. Doc. A/6316 (1966), 993 U.N.T.S. 3, entered into force Jan. 3, 1976, достапно на: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ceschr.htm

15 Биро за развој на образованието, Министерство за образование и наука на РМ (2007), Концепција за деветгодишно основно воспитување и образование, достапно на: http://www.bro.gov.mk/devetgodisno/Koncepcija_po_javna_rasprava_so_izmeni_i_dopolnuvanja.pdf

разование, ќе резултираат со саканите ефекти и дали и до кој степен тоа ќе влијае на ЛПНО; ќе го превенира прераното напуштање на образованието и ќе ја зголеми стапката на премин на учениците во секој нареден квартал (I-III, IV-VI, VII-IX).

Бирото за развој на образованието го оценува просечниот сооднос наставник-ученик во Македонија како прифатлив - со 25,27 за I-IV одделение и 24,37 за V-VIII одделение, за учебната 2004/5 година. Бројот на наставници по ученик многу варира меѓу училиштата и општините, заради разликите во бројот на ученици во одделенијата. Просечниот број на ученици во основните училишта на ниво на општина се движи од 11-28.8, а во средните училишта се движи од 24.6 -34.5.

Законот за основно образование¹⁶ предвидува додатни часови за талентирани ученици (член 28) и дополнителни часови за послабите ученици (член 27), како дел од наставните планови и програми, но останува дискутабилно дали и колку често тие се спроведуваат во практиката. Законот, исто така, дава можност училиштата да организираат продолжен престој, но тоа не е задолжително за сите училишта и родителите го плаќаат. Недостатоците од примената на овие законски одредби, во практиката најмногу ги погодува социјалните случаи и послабите ученици на кои им треба дополнителна поддршка и кои се склони прерано да го напуштат образованието.

¹⁶ Закон за основно образование, Службен весник бр.103/2008 достапно на: http://www.pravo.org.mk/download/Zakoni/osnovnoto_obrazovanie_103_19082008

Со измените и дополнувањата на Законот за средно образование¹⁷, средното образование стана задолжително и со тоа се зголеми бројот на годините на задолжителното образование во земјава. Останува и да се види каков ќе биде ефектот од овој Закон врз ЛПНО-стапката во државата (види глава 3.3.1). Податоците покажуваат дека во земјите со високо учество во (четиригодишно) средно стручно образование (ВЕТ), има најниска стапка на ЛПНО. Иако унапредувањето на стручното образование и обука (ВЕТ) и образованието на возрастите се дефинирани како економски приоритет на Владата во 2009, сепак промените во овие две области се одвиваат многу бавно (види глави 3.3.1 и 3.5.1).

Во завршните забелешки од Комитетот за економски, социјални и културни права на ОН¹⁸, на извештајот за Македонија (2006), Комитетот „ја изразува својата длабока загриженост заради високата стапка на осипување на учениците во основното и средното образование, особено на преминот од основно во средно образование, ниската стапка на запишување и редовност во наставата во руралните области и кај ромските деца, децата-бегалци Роми и Ашкали, девојчињата од одредени албански заедници и децата со посебни потреби“.

¹⁷ Закон за изменување и дојолнување на законот за средното образование, Службен весник бр. 49/2007, достапно на: http://www.pravo.org.mk/download/Zakoni/Sub/ID_srednoto_obrazovanie_49_18042007.pdf

¹⁸ Извор:United Nations Economic and Social Council (2006), *Consideration of Reports Submitted by States Parties under Article 16 and 17 of the Covenant: Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights*, E/C.12/MKD/CO/1, 24 November 2006, достапно на: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/docs/E.C.12.MKD.CO.1.pdf>

Ризикот кај Ромите за напуштање на образовниот систем е најголем во земјата. Процентот на ромските деца кои се запишуваат во основно училиште варира меѓу 90-95%, во зависност од изворот на информации, но само околу 45-50 % го завршуваат основното образование. Извештајот на УНДП¹⁹ за Ромите укажува на тоа дека прилично висок процент од ромските деца (91%) се запишуваат во основно училиште на возраст од седум години, но само 63% од нив остануваат на училиште и продолжуваат со образованието по возраст од десет години (крај на IV одделение). Истиот тој извештај дава алармантен податок дека само 19% од Ромите се запишуваат во средно училиште, а само 1.5% продолжуваат во високо образование. Според извештајот на Ромскиот образовен фонд од Будимпешта²⁰, само 56% од запишаните ромски ученици го завршуваат средното образование.

Податоците за образовното ниво на Ромите од пописот во 2002г., укажуваат на тоа дека Ромите веројатно имаат најголем удел во ЛПНО-стапката во државата, што пак понатаму се јавува во позитивна корелација со нивната исклучително ниска стапка на вработеност. Според податоците од пописот во 2002г., 90% од ромската популација постара од 15 години или имаат завршено само основно образование (37.4%) или имаат некомплетно основно образование (28.6%)

19 Извор: UNDP; Gaber Damjanovska, N., Skenderi, S., Redzepi, N., Bojadzieva, A. and Cekregi, L. (2006), *National Vulnerability Report for Macedonia - Focus on Roma*, Скопје достапно на: <http://europeandcis.undp.org/uploads/public/file/Report2006-angl-web2.pdf>

20 Извор: Roma Education Fund (2007), *Advancing Education of Roma in Macedonia - Country Assessment and the Roma Education Fund's Strategic Directions*, Budapest, p.7 достапно на: http://www.romaeducationfund.hu/documents/Macedonia_report.pdf

или се сè уште во основно образование (0.8%) или, пак, се без какво било образование (23.2%). Само 9.2% од Ромите имаат завршено средно образование, а само 0.3% од нив имаат завршено некаква форма на постсредно образование.

Имплементацијата на Декадата за вклучување на Ромите 2005-2015, на што се обврза Владата, очигледно не успеа да покаже вистински резултати во областа на образованието. Иако извештајот за следење на Декадата²¹ позитивно ја оценува Македонија, споредено со другите држави, во врска со институционалните структури воспоставени за спроведување на Декадата, во него се заклучува дека постои „ограничена реална вклученост на Владата и ограничено користење на буџетски ресурси за мерки и програми за вклучување на Ромите“. Постојечките образовни иницијативи за Ромите се потпираат на средства од странство или од страна на донатори и не се придружени со какви било системски мерки од страна на Владата.

21 Види на македонски: Светска банка; ИОО (2007) *Преглед на Декадата 2005-2006 – Ромски активисти го проценуваат напредокот на Декадата на вклучување на Ромите*, стр.38

Види на англиски: World Bank; OSI (2007), *Decade Watch: Roma Activists Assess the Progress of the Decade of Roma Inclusion, 2005-2006*. p.38.

Извештајот се однесува на 2005г. и 2006г., а рангирањето се базира на низа индикатори што покриваат: постоење на акциони планови со индикатори, цели и механизми за следење и известување; институционални договори за имплементација на Декадата и владините мерки во четирите области на образование, здравство, домување, вклучително и достапноста и собирањето на податоци, како и постоење антидискриминациска регулатива што е компатибилна со таа на ЕУ.

Најновиот обновен извештај²², за следење на Декадата за 2007г., повторно заклучува дека „многу мал напредок е направен [во образованието] во проактивно ангажирање на владините институции“ и дека „активностите се прекумерно зависни од надворешно финансирање”.

Стипендиите што ги обезбеди Владата за учебната 2008/2009 година за сите средношколци - Роми од прва година треба да се истакнат како прва системска мерка во образованието. Сепак, евидентно е отсуството на добро осмислена стратегија за имплементација, а постои и недостиг на внатрешни капацитети во Министерството и механизми за следење и спроведување на овие мерки. Бидејќи финансиската помош (стипендијата) не е придружена со некаква друга образовна поддршка (компензирачки часови, менторска помош итн.) оваа интервенција може да доведе до лимитирани и делумни резултати со мала веројатност дека ќе ги постигне посакуваните ефекти.

Иако МОН, Министерството за финансии и Државниот завод за статистика правеа напори во периодот од 2005г. до 2007г. да дизајнираат и развијат ефективен Информациски систем за образовен менаџмент (EMIS-Education Management Information System), не е познато до каде е стигнато со неговата реализација, и дискутабилно е дали и кога (ако тоа вооп-

што се случи) овој систем ќе стане оперативен. Собирањето податоци за запишувањето и за редовноста на учениците во училиштата се покажува како неефикасно, несоодветно и неточно, и не се следи систематски во текот на годината. Бидејќи механизмот за финансирање на училиштата (по глава на ученик), како и утврдувањето на потребниот број наставници се базира на бројката на ученици т.е. на бројката на запишани наместо на бројката на реално присутни во училиштето, кај основните училишта има тенденција да се „чуваат“ одреден број „фиктивни“ ученици кои се запишале на почетокот на учебната година, но воопшто не ја посетуваат наставата или веќе го напуштиле училиштето (најмногу од нив се ромски ученици или ученици со посебни потреби). Училиштата не умеат да се справат со растечкиот тренд на големи отсуствувања и осипувања на учениците.

Предвидени се казни за родителите чишто деца не посетуваат училиште или го напуштиле училиштето пред време (според законите за основно и средно образование), но досега нема докази дека оваа политика резултирала со поголема стапка на влез и задржување на учениците-Роми во основното образование. Клучното прашање е: Ако ова не функционира за основно образование, зошто би било различно и би успеало за средното образование? Голема е веројатноста, како еден од страничните ефекти на владината политика за задолжително средно образование, да се појави зголемување на бројот на ромски ученици кои ќе го напуштат образованието многу порано, уште во основното, сакајќи да ја одбегнат казната и да се ослободат од „обврската“ да продолжат во средно образование.

22 Види на македонски: Светска банка; ИОО (2008) *Декадна сџража – Проценка на напредокот на Декадата за вклучување на Ромите од Роми активисти*; Додаток за 2007
Види на англиски: World Bank; OSI (2008), *Decade Watch: Roma Activists Assess the Progress of the Decade of Roma Inclusion, 2007 Update*, достапно на: [http://demo.itent.hu/roma/portal/downloads/DecadeWatch/DecadeWatch%202007%20Update%20-%20Final%20\(30-07-08\).pdf](http://demo.itent.hu/roma/portal/downloads/DecadeWatch/DecadeWatch%202007%20Update%20-%20Final%20(30-07-08).pdf)

3.1.2. Препораки за ЕУ репер: Лица што прерано го напуштиле образованието

- Владата треба во училиштата да развие и да воспостави ефикасен систем за следење (school tracking systems), но и за собирање прецизна државна статистика во врска со ЕУ реперот за лицата што прерано го напуштиле образованието, со примена на Еуростат-методологијата. Треба да се направи и длабинско истражување за причините за прераното напуштање на образованието, што ќе се искористи како појдовна точка за утврдување на реалните национални цели. Истражувањето мора соодветно да ги адресира и анализира регионалните, родовите, етничките и другите разлики;
- Владата треба да ја ревидира стапката од 10% лица што предвреме го напуштаат образованието до 2010г. (воспоставена со Националната стратегија за вработување) и да се зацрта нова, пореална стапка што ќе се заснива на собраните национални податоци за овој репер. Треба да се изготват конкретни акциони планови и да се утврдат специфични мерки за остварување на целта, земајќи ги предвид истражувачките податоци и искуството од другите земји-членки на ЕУ;
- Владата мора да преземе конкретни мерки за да обезбеди 100% покриеност со основното образование, како предуслов за вертикална мобилност во системот на формално образование. Треба да се воведат одредени стимулативни мерки, а не казни, за најранливата група ученици (учениците од руралните средини, девојчињата, Ромите, Македонците-муслимани);
- Владата треба да обезбеди доследно спроведување на дополнителната настава за учениците со ниски постигнувања, предвидена со Законот за основно образование, како и да го разгледа воведувањето и спроведувањето други конкретни програми за превенција на осипувањето, преку дополнителни образовни сервиси и други форми на алтернативно образование;
- Владата треба да направи сериозни напори и финансиски да ги поддржи тие што веќе го напуштиле образованието без минимум вештини за пазарот на трудот, да добијат некакво професионално образование и/или обука.

3.2. ЕУ репер: Ученици со ниски постигнувања во читање со разбирање на Програмата за меѓународно оценување на учениците (ПИСА-тестирање)

Табела 2.

ЕУ Репер	Цел на ЕУ до 2010г.	ЕУ-27 просек	Најдобри постигнувања на земјите од ЕУ			Постигнувања на земјите од ЈИЕ		Република Македонија
			FL	IE	NL	BG	SI	
Ученици со ниски постигнувања во читање со разбирање	Намалување од најмалку 20 % споредено со 2000г	21.3% (2000)	7.0% (2000)	11% (2000)	11.5% (2000)	40.3% (2000)	N/A (2000)	63%* (2000)
		24.1% (2006)	4.8% (2006)	12.1% (2006)	15.1% (2006)	51.1% (2006)	16.5% (2006)	

* Македонија учествуваше во истражувањето ПИСА + во 2000г. што е земена како основна референшна година за мерење на напредокот

ЕУ: Стекнување базични компетенции е првиот чекор за учество во економија што се базира на знаење. Реперот за учениците со ниски постигнувања во читање со разбирање се мери според процентот на ученици на возраст од 15 години, кои се наоѓаат на првото и под првото ниво на скалата за оценка на способноста за читање со разбирање на ПИСА - Програмата за меѓународно оценување на учениците (1 е најниското ниво, а 5 е највисокото ниво). Финска, Ирска и Холандија имаат најдобри резултати, со само 11% (или помалку) ученици со ниски постигнувања во читање со разбирање во 2000г. Сепак, очигледна е општата тенденција на зголемување на бројот на ваквите ученици на ПИСА-тестирањето во 2006г. и ова веќе станува тема на сериозни интелектуални дебати насекаде во Европа.

МК: Македонските ученици постигнаа исклучително слаби резултати во читање со разбирање на ПИСА-истражувањето спроведено во 2000г., со 63% на ниво 1 и под ниво 1 (35% постигнаа под ниво 1, а 28% постигнаа ниво 1). 24% од македонските ученици постигнаа ниво 2, 11% - ниво 3, а само 2% постигнаа ниво 4. Ниту еден од македонските ученици не го постигна нивото 5 на тестирањето за читање со разбирање.²³ Од земјите во регионот, само Албанија имаше полоши резултати, со 71% ученици на ниво 1 или под ниво 1. Република Македонија е на дното на табелата и е една од трите земји (заедно со Албанија и Перу) со најголем процент на ученици под ниво 1. Колку за споредба, Македонија има приближно

²³ Извор: Реџели, Л., Андонова-Митревска, Т., Самарџиќ-Јанкова, Т. (2004), ПИСА 2000 - Постигања на учениците во Република Македонија, Биро за развој на образованието, Скопје

ист број на ученици кои постигнале резултати под ниво 1 како и Финска, земјата-членка на ЕУ со најдобри постигнувања на ПИСА, каде што 32% од учениците постигнале ниво 4.

3.2.1. Анализа на политиките: Ученици со ниски постигнувања во читање со разбирање на Програмата за меѓународно оценување на учениците (ПИСА-тестирање)

Резултатите од постигнувањата на меѓународните студии ПИСА и ПИРЛС укажуваат на тоа дека предучилишното образование е во позитивна корелација со академските постигнувања кај учениците на крајот од одделенската настава (ПИРЛС) и кај учениците на 15 години (ПИСА). Податоците од ТИМСС (2003) ги потврдуваат овие тврдења.

Европските истражувачки студии²⁴ исто така обезбедуваат докази дека образовните системи можат и мораат да ги компензираат разликите што произлегуваат од различниот социјален и економски статус на учениците. Иако резултатите од ПИСА 2003 потврдуваат дека социјалниот и економскиот статус значително ги условува академските постигнувања на ученикот, тие исто така укажуваат и на тоа дека степенот до којшто тие можат да влијаат зависи од и може да се корегира со образовни политики и пристапи насочени кон обезбедување висококвалитетно образование за сите деца, без оглед на нивниот статус.

²⁴ Види: Haahr, J.H., Nielsen, T. K., Hansen, M. E. and Jakobsen, S. T. (2005), *Explaining Student Performance, evidence from the International PISA, TIMSS and PIRLS surveys*, Danish Technological Institute, European Commission's Directorate-General for Education and Culture, Brussels, p.98-103
достапно на: http://ec.europa.eu/education/pdf/doc282_en.pdf

ПИСА-истражувањата укажуваат дека училиштата што имаат поголема автономија во распределба на буџетот, одговорност за назначување и отпуштање наставници кои ги одредуваат содржините на предметите и кои сами решаваат кои предмети ќе се предаваат, се поиновативни и повеќе се трудат да успеат со учениците кои имаат потешкотии со учењето. Овие работи позитивно влијаат на просечните постигнувања на учениците и се сметаат за добри насоки за натамошни подобрувања на основното и средното образование во Европа. Истовремено, се советува внимателен пристап кон сè поголемата приватизација на училишните системи, бидејќи доказите за нејзиното влијание врз успехот на учениците се сè уште неубедливи. Спротивно на очекувањата, податоците од истражувањата укажуваат и на тоа дека недостигот од нагледни средства за наставата во училиштата не влијаат на просечниот успех на учениците.

Случаите на Латвија и Полска коишто направија сериозни и сеопфатни реформи на наставните планови и програми и на иницијалната обука на наставниците, потврдуваат дека образовниот систем може да се реформира и дека ефектите од таквите реформи може да имаат големи позитивни ефекти врз просечните постигнувања на учениците на ПИСА.

Анализата на податоците од ПИСА 2000 (Fuchs and Wössmann 2004a) покажуваат дека централно организирани испити може да ги подобраат постигнувањата на училиштата што се автономни во својата работа и да се искористат како инструмент за нивна поголема отчетност. Податоците од ПИСА 2003 покажуваат дека „тестирањето употребено како инструмент во процесот на учење т.е. тестовите изготвени од самиот наставник, се во позитивна корелација со успехот на

ученикот²⁵. Затоа, студиите им препорачуваат на креаторите на политики да прават разлика меѓу тестирање заради отчетност и тестирање како дел од процесот на учење. Оттука, екстерното оценување на учениците на национално ниво, што македонската Влада најави дека ќе го спроведе електронски на крајот од оваа учебна година, (2008/9) мора да се разгледа многу претпазливо, зашто се наметнуваат многу дискутабилни прашања. Прво, во половина од основните училишта сè уште не се инсталирани компјутерите и учениците сè уште не почнале да ги користат, па затоа може да се соочат со потешкотии во прилагодувањето од класичните тестови на електронско тестирање. Второ, се чини премногу амбициозно да се обезбедат сите технички предуслови за електронско тестирање, вклучително и инсталирањето на сите компјутери во сите училишта до крајот на оваа учебна година. Трето, не-реално е да се очекува БРО и Државниот испитен центар да подготви толку голем број квалитетни тестови по сите предмети во толку кус временски рок. И конечно, целта на овој скап потфат е дискутабилна, бидејќи постигнувањата на учениците на овие тестирања ќе бидат искористени како единствен критериум за оценување на наставниците.

Извештајот на Светската банка (СБ) од 2008г. за јавните трошоци во Македонија²⁶, посочува дека македонските ученици

25 Види: Haahr, J.H., Nielsen, T. K., Hansen, M. E. and Jakobsen, S. T. (2005), *Explaining Student Performance, evidence from the International PISA, TIMSS and PIRLS surveys*, Danish Technological Institute, European Commission's Directorate-General for Education and Culture, Brussels, p.98-103 достапно на: http://ec.europa.eu/education/pdf/doc282_en.pdf

26 Види: World Bank (2008), *Public Expenditure Review Report for Macedonia 2008*, World Bank Report No. 42155-MK, достапно на: http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2008/03/03/000333038_20080303051431/Rendered/PDF/421550ER0P09621isclosed0Feb02802008.pdf

постигнуваат слаб успех на сите меѓународни оценувања (не само на ПИСА, туку и на ПИРЛС, каде што се оценува способноста за читање со разбирање кај децата од четврто одделение; и на ТИМСС, каде што се оценуваат постигнувањата по математика и природната група предмети во четврто или во осмо одделение, или во двете одделенија). Затоа, во извештајот на СБ се истакнува дека нивото на вештини и знаења кај македонските ученици заостанува зад учениците во другите земји.²⁷

Според извештајот на ОЕЦД²⁸, учениците кои се на најниското ниво на знаења(1), каде што се рангирани најголемиот број од македонските ученици, се способни „да ги совладаат само наједноставните задачи со читање што се изготвени за ПИСА, на пример: знаат да пронајдат одредена информација, да ја одредат темата на некој текст или да направат едноставни поврзувања со секојдневното знаење.“ Учениците пак, со постигнувања под нивото 1, не се во состојба да совладаат дури ни наједноставна задача со читање. Како што се нагласува во извештајот²⁹ на ЕК од 2005г.: „Иако знаењето на ниво 1 или под ниво 1 не може да се смета за еднакво на неписменост, сепак може со сигурност да се претпостави дека учени-

27 Види: World Bank (2008), *Public Expenditure Review Report for Macedonia 2008*, World Bank Report No. 42155-MK, p. 10, достапно на: http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2008/03/03/000333038_20080303051431/Rendered/PDF/421550ER0P09621isclosed0Feb02802008.pdf

28 Извор: OECD (2004), *Learning for Tomorrow's World – First Results from PISA 2003*, достапно на: <http://www.oecd.org/dataoecd/1/60/34002216.pdf>

29 Извор: European Commission (2005), *Progress Towards the Lisbon Objectives in Education and Training*, Commission staff working document, SEC (2005)419 (Brussels, 22.3.2005) p.38, достапно на: http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/progress08/report_en.pdf

ците со ова ниво на знаење (особено оние кои се под нивото 1) ќе се соочат со сериозни потешкотии кога ќе треба да се справат со пишана информација, а со самото тоа и со секој процес на учење што зависи од пишан материјал“.

Вкупно 87% од македонските ученици постигнале резултат под ниво 3. Бидејќи се смета дека само тие кои постигнале ниво еднакво или повисоко од 3 се во состојба да функционираат соодветно на едно модерно работно место, може да се заклучи дека исклучително слабиот успех на македонските ученици на ПИСА укажува на слаби исходи и резултати од учењето и слаба ефикасност на македонскиот образовен систем.

Податоците од неодамнешната национална студија³⁰ покажуваат дека повеќето од половината од вкупниот број македонски ученици во основното образование (или 70%) постигнале највисок (одличен) и многу добар успех на крајот од учебната 2004/05 година (52.44% од вкупниот број ученици запишани од I-VIII одделение постигнале одличен успех, 17.81% постигнале многу добар успех, 15% - добар успех, додека пак бројот на ученици кои постигнале доволен успех е незначителен).

Овие импресивни постигнувања на учениците од основните училишта се сосема спротивни, контроверзни и не се совпаѓаат со резултатите добиени од меѓународните оценувања (ПИСА, ТИМСС, ПИРЛС). Останува отворено прашањето зошто и како

30 Биро за развој на образованието, Министерство за образование и наука на РМ (2007), *Концепција за деветгодишно основно воспитување и образование*, стр.44, достапно на: http://www.bro.gov.mk/devetgodisno/Koncepcija_po_javna_rasprava_so_izmeni_i_doplnuvanja.pdf

е можно учениците со одличен успех да постигнат толку лоши резултати на овие оценувања?

Концепцијата за деветгодишно основно образование заклучува „дека многу мал дел од образованието и наставата е поврзан со секојдневниот живот и со развивањето практични вештини кај учениците“³¹, при што се согледува потребата за промена на системот за следење и оценување на учениците. Од друга страна, она што загрижува е како БРО ќе успее да подготви 154 нови наставни програми за основното образование и 280 нови наставни програми за средното и постсредното образование во период од само една година³²? И што е уште поважно, како ќе го обезбеди добриот квалитет на овие наставни програми?

Македонскиот систем за основно образование не успева да им ја даде неопходната поддршка на послабите ученици, како и на децата со посебни потреби. Концепцијата потврдува дека повеќето училишта се двоумат да примат деца со посебни потреби во наставата на редовните училишта, бидејќи не располагаат со соодветни услови и ресурси прилагодени на нивните потреби (имаат недостиг на обучен наставен кадар и сервис за поддршка).

31 Биро за развој на образованието, Министерство за образование и наука на РМ (2007), *Концепција за деветгодишно основно воспитување и образование*, стр.46, достапно на: http://www.bro.gov.mk/devetgodisno/Koncepcija_po_javna_rasprava_so_izmeni_i_doplnuvanja.pdf

32 Влада на Република Македонија (2008), *Буџет на Република Македонија за 2009*, стр.95-96, достапно на: http://www.finance.gov.mk/mk/budget/budget_2009_final.pdf

Извештајот на Светската банка (2008) за јавните трошоци во Македонија укажува на тоа дека „иако резултатите од образованието се поврзани со нивото на економскиот развој, резултатите од образованието во Македонија се положи од оние во земјите со приближна или иста висина на приход по глава на жител“. Истиот извештај понатаму додава дека „лошите резултати се чини дека се последица од недоволно време за настава, мало одвојување за квалитетот на клучните влезови и системот за „следење и насочување“ на учениците, кога на крајот од основното образование треба да се решат дали ќе продолжат во гимназиско или во средно стручно училиште“.

Реформата на иницијалното образование на наставниците (на наставничките факултети) никогаш не била приоритет на Владата. И покрај иницијативите за реформирање на курикулумот во согласност со принципите на Болоњскиот процес, преземени со странска поддршка како и со помош од ТЕМПУС програмата, општ е впечатокот дека квалитетот на иницијалното образование на наставниците е сè уште на ниско ниво и не е усогласен со потребите за новите компетенции. Несоодветното образование и недоволната практична работа додека се на факултет, продуцира недоволно квалитетни (идни) наставници, што подоцна има „бумеранг ефект“ и се рефлектира со слаб квалитет на настава во формалниот образовен систем.

Недостигот на буџетски средства претставува сериозна пречка за училиштата за конзистентно спроведување на постоечката генерална рамка за дообука на наставниците (in-service teacher training) и за нивниот професионален развој, особено во услови кога постојат големи разлики во спроведувањето

на децентрализацијата во образованието. Постоечките дообуки за наставниците насочени кон иновативни наставни методи што го поттикнуваат критичкото размислување кај децата, се првенствено иницирани и поддржани од проекти на странски донатори³³, како и преку Проектот за модернизација на образованието на МОН. Сепак, досега не е направена сеопфатна евалуација на ефектите од сите овие обуки врз подобрувањето на практиката на наставниците во училиштата и врз постигнувањата на учениците, па затоа се сметаат за ограничени. Одржливоста на овие проекти е дискутабилна.

3.3.2. Препораки за ЕУ репер: Ученици со ниски постигнувања во читање со разбирање на Програмата за меѓународно оценување на учениците (ПИСА-тестирање)

- Бидејќи ПИСА-тестирањето не се повтори во РМ, напредокот на македонските ученици и националниот тренд за читање со разбирање не може да биде измерен. Затоа, силно препорачуваме Владата да учествува на ПИСА-тестирањето во 2009 година;
- Постигнувањата на учениците на меѓународните тестирања се огледало за националните системи на образование и обука. Исклучително лошите резултати на македонските ученици бараат сеопфатна и добро осмислена образовна реформа, со посебен акцент на квалитативните подобрувања кај наставните програми и наставниот кадар.

³³ УСАИД, ФИООМ, различни меѓународни и домашни невладини организации итн.

3.3. ЕУ репер : Лица со завршено средно образование

Табела 3.

ЕУ Репер	Цел на ЕУ до 2010г.	ЕУ-27 просек	Најдобри постигнувања на земјите од ЕУ			Постигнувања на земјите од ЈИЕ		Република Македонија
			CZ	PL	SI	HR	BG	
Лица со завршено средно образование ³⁴ (20-24, %)	Најмалку 85%	76.6% (2000)	91.2% (2000)	88.8% (2000)	88.0% (2000)	90.6% (2000)	75.2% (2000)	65.4%* (2002)
		78.1% (2007)	91.8% (2007)	91.6% (2007)	91.5% (2007)	94.6% (2007)	83.3% (2007)	

*Извор: Еуростат, единственише достајни податоци за Македонија се од Пописот 2002г.

ЕУ: Образовно ниво со најмалку средно образование (upper secondary attainment) се смета како неопходен минимум за активно учество во економија што се заснива на знаење. Во повеќето земји-членки на ЕУ, стапката на млади луѓе на возраст од 20 до 24 години со завршено најмалку средно образование е во постојан пораст. Од 50% од популацијата во раните деведесетти, оваа стапка се зголеми на 76% во 2000г.. Во моментот, земјите од ЕУ со најдобри постигнувања (Чешка, Полска, Словенија и Словачка) имаат стапка од над 90% лица со завршено средно образование. Португалија и Малта имаат најслаби резултати во ЕУ, но и тие покажуваат значителен напредок, со зголемување за повеќе од 10%.

МК: Еуростат-податоците за Македонија покажуваат дека само 65.4% од населението на возраст од 20 до 24 години во 2002г. имаа завршено најмалку средно образование, со нешто повисок број на машката популација во однос на женската. Податоците за образовното ниво од Пописот во 2002г., покажа дека речиси половина од населението, или 46.1%, е или без никакво образование (4.2%), или со недовршено основно образование (6.8%) или само со завршено основно образование (35.1%). Лицата со завршено средно образование учествуваат со 36.9%, додека 3.2% од населението е со предуниверзитетско (вишо) образование. Само 6.5% од населението во РМ има завршено високо образование. Ситуацијата укажува на тоа дека во Македонија има огромен дефицит на високообразовани луѓе, што резултира со огромна стапка на невработеност од 36.3 % во 2006г. и 35.2% во 2007г.³⁵ во земјата.

³⁴ Според ИСЦЕД-класификацијата, образовните постигнувања со ниско образование се еднакви на ИСЦЕД ниво 0, 1 и 2. Реперот за лица со завршено (повисоко) средно образование е дефиниран како процент на лица на возраст од 20 до 24 години со најмалку средно образование;

³⁵ Извор: ЛФС ИЛО цитирано од: Министерство за финансии на РМ (2008), *Годишен економски извештај на Република Македонија за 2007 година*, стр. 56

3.3.1. Анализа на политиките: Лица со завршено средно образование

Многу студии потврдуваат дека развојот и модернизацијата на училишното образование бара инвестирање во наставниците и во нивната обука; во обезбедување на ИКТ-ресурси во сите училишта, во организациски промени и во обезбедување квалитетни системи за оценување на учениците.

Заклучоците на Советот за ефикасноста и еднаквоста во образованието и обуката (2006/С 298/03) особено нагласуваат дека „квалитетот на училишното водство...[е еден од]...клучните фактори за постигнување на високи и квалитетни образовни резултати“. Некои докази укажуваат дека училишните директори имаат поголемо влијание врз постигнувањата/успехот на учениците ако се фокусираат на промовирање ефективна настава (Barber, M i M. Mourshed, 2007). Стручната литература покажува дека висината на платата и можностите за напредување со тек на време имаат силно влијание на понудата од наставници и дека тие се клучни за привлекување и задржување во наставничката професија. Од друга страна, пак, како што се тврди и во студијата³⁶ на Генералниот директорат за образование и култура, за мобилноста на наставниците и обучувачите (спроведена од ГНК, 2006), побарувачката за наставници е условена од новите предмети во наставните планови и програми; променетиот и зголемен обем на работни обврски, како и од

³⁶ Види: European Commission DG EAC; ГНК (2006), *Study on Key Education Indicators on Social Inclusion and Efficiency, Mobility, Adult Skills and active Citizenship*, London, p. 54, достапно на: http://ec.europa.eu/education/pdf/doc258_en.pdf

сè поразличната популација на учениците [...]. Меѓународно образование³⁷ (Education International) нагласува дека само соодветно квалификувани наставници треба да имаат право да предаваат, укажувајќи на тоа дека програмите за доживотно учење и обука на наставниците, како и соодветното планирање на Владата и образовните власти, за да се одбегнат ситуации каде што ќе се јави недостиг или вишок од наставници или пак преполни одделенија, се основни услови за да се обезбеди квалитетно образование.

Во април 2008г., ЕК ги претстави плановите за европски систем на кредити во средното стручно образование и обука, наречен ЕКВЕТ (ECVET-European Credit Transfer System for Vocational Education and Training), што е целосно компатибилен со ЕКТС во високото образование и со националните системи за средно стручно образование и обука. Предлогот на ЕК во форма на Препорака е поднесен за одобрување во Европскиот парламент и Советот. ЕКВЕТ треба да им овозможи поголема мобилност на граѓаните и да им обезбеди подобар пристап кон доживотното учење, без разлика дали тоа ќе биде во контекст на формалното, неформалното или информалното образование. Истовремено ќе им го олесни на граѓаните формалното признавање на знаењето, вештините и компетенциите стекнати во друга земја. Земјите-членки на ЕУ се охрабрени доброволно да се приклучат и да ја прифатат оваа шема што не претендира да ги замени националните системи, туку да го олесни трансферот меѓу нив. ЕК, исто така, истапи со посебна Препорака за Европска референтна рамка за обезбедување квалитет (EQARF-European Quality

³⁷ Види повеќе за Меѓународно образование (Education International) на: <http://www.ei.-ie.org/>

Assurance Reference Framework), како нова референтна алатка што треба да им помогне на земјите-членки на ЕУ со размена на добри практики за средно образование и обука.

Структурата на средношколците во Македонија е таква што помалку од 40% од учениците се во гимназија, додека пак останатите 60% ученици посетуваат средни стручни училишта (тригодишно или четиригодишно стручно). Според Стратешката кохерентна рамка на Владата на РМ за периодот 2007-2013³⁸, „брuto-стапката на запишување во средно образование изнесувала 56.5% во 2002г., додека само 69.03% од односната возрастна група го завршила средното образование во 2002/03г“.

Зголемувањето на опфатот во средно образование е една од стратешките цели на земјата, предвидена со НПРО. Владата вовеле задолжително средно образование од учебната 2008/2009 година, со очекување да се зголеми образовниот статус на национално ниво. Со буџетот за 2009г., Владата предвидува „подготовка на концепција за задолжително средно образование“, како една од задачите што БРО треба да ги спроведе во рамки на средното стручно и постсредното образование во 2009г. Останува нејасно по кој концепт за средно образование се запишани новите средношколци во тековната 2008/2009 учебна година?

Кај Владата има тенденција за воведување системски структурни промени во средното образование, без претходна соодветна подготовка и анализи и/или истражувања за кратко-

рочните и долгорочните ефекти од таквите политики, вклучително и соодветно планирање на времето потребно за квалитетно ревидирање на постоечките и/или воведување нови наставни планови и програми, соодветна обука на наставниците и ефектите врз децентрализацијата. Ваквата политика може да има последици по процесот на децентрализацијата и може да доведе до повторна централизација. Одговорноста за средните училишта е во надлежност на локалната самоуправа, т.е. општините што го обвинуваа Министерството дека не ги префрла дури ни историските (вообичаените) трошоци за училиштата³⁹. Ова тие го сметаат за „наметната“ политика што може сериозно да го попречи процесот на децентрализација.

МОН изјави⁴⁰ дека 95% од завршените осмоодделенци се запишале во средно училиште (преку 25,700 од 27,286 ученици) во учебната 2008/2009, оценувајќи го тоа како многу висока стапка на премин, споредено со 90% во 2007/2008г. и 88% во 2006/2007г. Овде се поставува прашањето каде се останатите завршени осмоодделенци и зошто овие ученици не се запишале во средно образование? Дополнително, се поставува прашањето колкава е нето-стапката на влез⁴¹, т.е. нето-

39 Извор: OSCE (2006), *Summary Report on the Findings of the survey on the implementation of the process of decentralization*, OSCE Spillover Monitor Mission to Skopje, Skopje, достапно на: http://www.osce.org/documents/mms/2006/07/20681_en.pdf

40 Извор: Министерство за образование и наука, (2008) *Презентација од прес-конференцијата од 06.11.2008г., за првиот 100 гена на Владата*; преземено од интернет-страницата на МОН: <http://www.mon.gov.mk>

41 Нето-стапка на влез/прилив (Net Intake Rate) е бројката на новозапишаните ученици во прво одделение основно или прва година средно образование кои се на претпоставената возраст за основно/средно образование, изразена како процент од популацијата на истата таа возраст. Извор: дефиниција на УНИЦЕФ за индикаторите

38 Извор: Државен завод за статистика, Податоци од Пописот 2002г., преземено од: Government of RM, Ministry of Finance (2007) *Government Strategic Coherence Framework 2007-2013* p.21

стапката на новозапишани ученици во средно образование во учебната 2008/2009г? Бидејќи податоците покажуваат загрижувачка стапка од само 19% на запишани Роми во средно образование⁴², може да се претпостави дека најголемиот дел од овие незапишани осмоодделенци се токму Роми. Како што веќе беше споменато во глава 3.1. (за лицата кои прерано го напуштиле образованието), учениците од оддалечените рурални области, Македонците- муслимани и девојчињата од албанската етничка заедница се другите ранливи групи на ученици што се склони кон прерано напуштање на училиштето.

Владините мерки за бесплатен превоз и сместување само за учениците од прва година (а не за сите ученици од прва до четврта година средно училиште) е дискутабилна од аспект на еднаквост, бидејќи законот предвидува бесплатно средно образование за сите ученици. Понатаму, овие мерки заедно со мерките за бесплатни учебници за учениците чиешто родители се корисници на социјална помош, очигледно не помогнаа да се оствари саканиот ефект од 100% запишани осмоодделенци во средно образование. Мерката за бесплатни учебници за сите ученици од основно и средно образование, почнувајќи од 2009/2010г. па натаму, што ќе треба да се спроведе согласно Законот за учебници⁴³, е за пофалба, но се препорачува да се спроведе доследно и ефикасно.

42 Извор: UNDP (2006), Gaber Damjanovska, N., Skenderi, S., Redzeqi, N., Bojadzieva, A. and Cekregi, L. *National Vulnerability Report for Macedonia - Focus on Roma*, Skopje, достапно на: <http://europeandcis.undp.org/uploads/public/file/Report2006-angl-web2.pdf>

43 Закон за учебници за основно и средно образование, Службен весник бр.98/2008, достапно на: http://www.pravo.org.mk/download/Zakoni/ucebnici_z_a_osnovno_i_sredno_obrazovanie_98_4082008.pdf

Реформите на средното стручно образование продолжија многу бавно по пилот-интервенциите од ФАРЕ, КАРДС и германската донаторска агенција ГТЗ. ВЕТ-центарот не е целосно оперативен. Јазот меѓу светот на образованието и светот на работата се продлабочува благодарение на многу слабите (или непостоечки) врски со индустријата и компаниите. Дискутабилна е и одржливоста по завршувањето на проектите за ревизија и развој на наставните планови и програми, како и проектите за советување за работа и кариера, финансирани од разни донатори.

Општите работни услови во училиштата, исто така влијаат на изгледите на учениците за учење и на лошиот имиџ за наставничката професија во Македонија. Иако Владата отпочна со инвестиции за поправки во училиштата, инфраструктурата е сè уште во многу лоша состојба, а нивото на опременост многу се разликува од училиште до училиште. Разликите во училишните услови може особено да се воочат меѓу општините.

Кај повеќе земји се забележува тренд на вклучување на децата со посебни потреби во редовните училишта, наместо зголемување на бројот на специјалните училишта, односно на училиштата за деца со посебни образовни потреби. Македонија прави скромни напори во оваа насока, со многу мали промени за интегрирање на децата со посебни образовни потреби во редовните училишта.

Зголемувањето на горната возрасна граница за завршување на задолжителното образование со воведувањето на задолжително средно, генерално ја зголеми потребата за

наставници во Македонија, особено наставници за средно стручно образование. Фактот дека 30.9% од сите наставници⁴⁴ во 2005г. на ИСЦЕД ниво 1-3 (наставниците од основно и средно образование) се на возраст од преку 50 години, а дека уште 4.1% се на возраст преку 60 години, ја наметнува потребата за промена на 1/3 од целокупниот наставнички кадар во земјата во блиска иднина. Консеквентно на ова, потребата за дообука на наставниците ќе се зголеми уште повеќе. Во моментов, има делумни и непрецизни информации за учеството на наставниците во програмите за професионален развој.

Професионалниот развој на наставниците и директорите на училиштата стана задолжителен со новите закони за основно и средно образование. МОН и БРО се одговорни за донесување годишна програма за професионално усовршување на наставниците за поддршка на реформите во образованието и за обезбедување средства за негово спроведување (член 92 од Законот за основно и средно образование). Од друга страна, пак, не постојат „видливи средства“ алоцирани од основниот државен буџет за оваа намена во 2009г. Професионалниот развој се остварува преку програми за обука акредитирани од БРО. Законот, исто така, овозможува неколку скали за напредување во звања, како и можност за зголемување на платата, зависно од напредувањето во кариерата. Сепак, завршните и преодни одредби на Законот за основно образование предвидуваат спроведување на овие членови дури во 2011г., што укажува на недостиг на средства

и политичка волја да се тргне напред со потребните мерки. Дотолку повеќе што Законот го ограничува бројот на наставници што може да бидат унапредени во текот на една учебна година во училиштето: двајца наставници може да добијат унапредување во секое од звањата во училиштата каде што се вработени до 50 наставници и стручни соработници, а тројца во училишта каде што се вработени повеќе од 50 наставници. Затоа, општ е впечатокот дека статусот на наставниците останува на многу ниско ниво, со ограничени можности за напредување во кариерата. Според двата закона (и за основно и за средно образование), платата на наставниците ќе зависи од отстапувањата на резултатите на учениците на екстерните тестирања, од постигнувањата на учениците со завршните оценки на крајот од учебната година. Според член 98 од Законот за основно образование и член 70 од Законот за средно образование, резултатите од националното екстерно проверување на учениците ќе се користат за да се оцени „објективноста и професионалноста на наставникот во вреднувањето на постигнувањата на успехот на ученикот“. Законот одредува зголемување од 15% на платата за максимум 20% наставници кај кои ќе се појават најмали отстапувања во оценувањето и 10% намалување на платата за максимум 20% наставници кај кои ќе се појават најголеми отстапувања.

Во практиката, ваквата политика може да предизвика спротивни ефекти и може да резултира со наградување и унапредување на понеквалитетните наставници (само затоа што кај нив, на пример, нема да има отстапување на лошите резултати на учениците постигнати на екстерните тестови од лошите оценки на крајот од годината). Ваквата едноставна „споредба“, употребена како критериум за оценка на настав-

⁴⁴ Извор: Еуростат (YOE) цитирано во: European Commission (2008), *Progress Towards the Lisbon Objectives in Education and Training*, Commission staff working document, p.42
http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/progress08/report_en.pdf

ниците, не значи сама по себе и добар квалитет, ниту пак може да ги стимулира наставниците да работат понапорно со учениците. Унапредувањето на наставниците врз основа на вака осмислена политика за екстерно проверување на учениците, може да стане многу опасно оружје во рацете на Владата, бидејќи во залог се става работното место на наставниците (Законот предвидува отпуштање за оние наставници кај кои ќе се јават значајни отстапувања од резултатите на екстерното оценување три години едноподруго). Тука не смееме да забораваме дека причините за евентуалните лоши резултати на учениците на екстерното оценување можат да бидат различни, почнувајќи од слабиот квалитет на предавањата и наставата (вклучително и користењето несоодветни наставни методи од страна на наставниците и недостигот на соодветна обука на наставниците), преку застарените и неквалитетни наставни програми и учебници, па сè до слабата мотивација на учениците и недостигот на вештини за учење.

Националното одвојување за образование во 2003г. претставуваше 3.49% од БДП, со постепено опаѓање од 0.77% во периодот од 1996-2003г. На основното образование отпаѓа 59.15% од вкупниот буџет за образование, а 22.66% за средното образование. Ова е под просекот од 5.2% на ЕУ-25 за образование во 2003г. Приватните трошоци за образованието постојано се зголемуваат, затоа што родителите одвојуваат дополнителни средства за приватно подучување, книги и друга училишна опрема за нивните деца. Ова е показател за слабиот квалитет на формалното образование и за неефикасноста на образовниот систем во Република Македонија.

Владата си постави за цел да го зголеми јавното финансирање на образованието на 5% од БДП до 2010г.⁴⁵ Подоцна, објави дека вистинското одвојување за 2008г. е поголемо и изнесува 5.9% од БДП⁴⁶. Многу е веројатно дека овој процент е резултат на високите трошоци за проектот „компјутер за секое дете“, што Владата постепено го спроведува во основните и во средните училишта. Иако ова е позитивен чекор кон подобрување на ИКТ-вештините на учениците, оваа тешка владина инвестиција сама по себе ниту ја подобрува ефикасноста на македонскиот образовен систем, ниту пак може да ги надомести или ублажи постоечките нееднаквости што постојат во училиштата, во смисла на квалитетни резултати од учењето. Постои голема веројатност проектот „компјутер за секое дете“ да пропадне. Додака се спроведуваат обуките за наставниците и се развиваат дигитални образовни содржини, повеќето од инсталираните компјутери се веќе надвор од употреба (расипани или украдени).

45 Извор: Влада на Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика (2006), *Национална стратегија за вработување – 2010*, Скопје, достапно на: <http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/strategija.pdf>

46 Извор: Заменик Претседател на Владата на РМ за економски прашања (2008), *Погобро образование од 04.04.2008г.* преземено од <http://www.vicpremier.gov.mk/?q=node/195>

3.3.2. Препораки за ЕУ репер: Лица со завршено средно образование

- Владата да ја ревидира целта (воспоставена со НСВ, 2006г.) од 75% лица на возраст од 20 до 24 години со завршено средно образование, со цел што може реално да ја оствари до 2010г;
- При насочувањето на буџетските средства за училишната инфраструктура и опрема, Владата треба да ја земе предвид реалната состојба и постоечките разлики меѓу училиштата, во смисла на условите за учење, квалитетот на наставниците, видот и квалитетот на средното стручно образование итн.;
- Реформите во средното стручно образование (ВЕТ-реформите) мора да се забрзаат за да се надомести пропуштеното. Треба да се обезбедат соодветни човечки и финансиски ресурси, за да може ВЕТ-центарот да се придвижи напред во спроведувањето сеопфатна реформа на наставните програми и во развојот на пост-средното образование. Пристапот до повеќе ВЕТ-насоки и профили мора да биде обезбеден низ целата држава;
- Новиот ЕКВЕТ-Европски кредит трансфер систем за стручно образование и обука (ECVET) и Европската референтна рамка за обезбедување квалитет (EQARF), треба да бидат земени како појдовна референтна рамка и да бидат инкорпорирани во промените на политиките и практиките што ќе се прават за средното стручно образование и обука.

4
5
6
7
8
9
0
&
!
"
?

3.4. ЕУ репер: Дипломирани студенти по математика, природни науки и технологија (МПНТ-дипломци)

Табела 4.

ЕУ репер	Цел на ЕУ до 2010г.	ЕУ-27 просек	Најдобри постигнувања на земјите од ЕУ			Постигнувања на земјите од ЈИЕ		Република Македонија
			IE	FR	LT	SI	HR	
МПНТ-дипломци (на 1000 жители на возраст од 20 до 29 години)	Зголемување за најмалку 15%*	10.2 на 1000 жители (2000)	21.4 (2006)	20.7 (2006)	19.5 (2006)	9.5 (2006)	6.0 (2006)	3.5 (2000)
		13.0 на 1000 жители (2006)						4.0 (2005)
		Зголемување за повеќе од 25% од 2000г.						4.3 на 1000 жители (2006)

* Извор: Еуростат (УОЕ); Реперот за 2010г. е изразен како просечно годишно зголемување (=100 000 дипломирани студенти или 1.4 % годишно, односно зголемување за 15% во периодот од 2000-2010г.)

ЕУ: Европскиот совет воспостави две цели: за 15% да се зголеми бројот на дипломирани студенти во овие области до 2010г. и истовремено да се намали родовиот дисбаланс. Извештајот на ЕК од 2008г. за напредокот по образовните репери и индикатори, укажува на зголемување на бројот на студенти кои студираат математика, природни науки и технологија (МПНТ) за 29% од 2000г. Земји со најдобри постигнувања за МПНТ-дипломци на 1000 жители на возраст од 20-29 години се: Ирска, Франција и Литванија. Во 2006г., Кипар (со 27.0%), Полска (20.5%), Чешка (18.8%) и Германија (11.0%) беа државите со најголем пораст на МПНТ-дипломци

од 2000г. Како резултат на годишниот пораст од 4.4% од 2000г., ЕУ-27 го исполни реперот од аспект на предвидениот пораст уште пред рокот, достигнувајќи вкупно 886 000 МПНТ-дипломци во 2006г. Учеството на жените во МПНТ-дипломците благо порасна на ниво на ЕУ, од 30.7% во 2000г., на 31.6% во 2006г., покажувајќи незначително подобрување на родовиот баланс. Постојат значителни разлики во земјите на ЕУ, во поглед на учеството на мажите и жените во МПНТ-дипломците (Бугарија со 41.2% и Естонија со 42.9% имаат најголемо учество на МПНТ- жени-дипломци). И покрај тоа што се постигнати целите во однос на МПНТ- дипломците, ЕК

истакнува дека зголемувањето на бројот на МПНТ-дипломци не се рефлектира со доволно вработување истражувачи во многу земји-членки на ЕУ или, пак, со работа во други земји (Европска комисија, 2005г.).

МК: Иако Македонија заостанува зад земјите-членки на ЕУ, мора да се истакне дека ова е единствениот репер за кој ЕК бележи напредок во Македонија (и во бројот на МПНТ-студенти и во бројот на МПНТ-дипломци од 2000г.). ЕК забележува пораст на бројот на МПНТ-студенти во Македонија (од 12000 студенти во 2000г. на 12600 во 2005г. со благо опаѓање на 12400 МПНТ студенти во 2006г.). Ова резултира со стапка на пораст од само 0.5 % годишно за периодот 2000-2006. Има и мало зголемување на бројот на МПНТ-дипломци (од 1200 во 2000г., на 1300 во 2005г. и 1400 во 2006г., покажувајќи просечен годишен пораст на дипломирани студенти од 2.6% во периодот 2000-2006 и значителен пораст од 7.3 % во 2006⁴⁷. Стапката на запишани жени на наука и технологија е 30% пониска отколку кај мажите во 1995г., а се доближува до таа на мажите во 2005г. Учеството на жените во МПНТ-дипломците е поголемо во Македонија споредено со просекот на ЕУ-27 (41.6% во 2000г., 46.9% во 2005г. и 46.0% во 2006г.) што укажува на малото осипување на жените МПНТ студенти во Македонија.

⁴⁷ Извор: Генерален директорат за образование и култура на ЕК, пресметки базирани на податоци од Еуростат (YOE), преземено од: European Commission (2008), *Progress Towards the Lisbon Objectives in Education and Training*, Commission staff working document, стр. 77, достапно на: http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/progress08/report_en.pdf

3.4.1. Анализа на политиките: Дипломирани студенти по математика, природни науки и технологија (МПНТ-дипломци)

Развојот на високото образование (ВО) со фокус на триаголникот на знаење (образование, истражување и иновација) има клучна улога во подобрувањето на работните места и порастот. Болоњскиот процес е европска рамка на политики што го поддржуваат развојот на општеството базирано на знаење и коишто се насочени кон создавање европски простор на високо образование до 2010г. Болоња се стреми да обезбеди можности за вработување на дипломираните студенти уште по првиот циклус, да ја зголеми мобилноста во европскиот простор на високо образование и да обезбеди признавање на квалификациите и должината на студирање. Зголемувањето на транспарентноста и довербата меѓу образовните системи се базира на оценката и обезбедувањето квалитет на програмите и високообразовните институции (ВОИ). На додатокот кон дипломата и на европскиот кредит трансфер систем (ЕКТС) се гледа како на главни инструменти за транспарентност и можност да се добијат кредити во рамки на формалното и неформалното образование. Европската димензија на програмите и заедничките дипломи на високообразовните институции од различни земји, се други инструменти за постигнување на целите на Болоња.

Од перспектива на ЕУ, постои очигледна врска меѓу Болоњскиот и Копенхашкиот процес за зацврстување на европската соработка во средното стручно образование и обука, што започна во декември 2002г. Комисијата презеде неколку иницијативи за да обезбеди синергија меѓу двата процеса

во некои важни полиња како, на пример: транспарентност на квалификациите (ЕУРОПАС), системот на трансфер на кредити, обезбедување квалитет и европската рамка на квалификации. Комисијата ги поддржува повеќето од насоките за акција на Болоњскиот процес, преку разни иницијативи, почнувајќи од ЕКТС етикетата (промовирање на транспарентност на квалификациите), па сè до Еразмус Мундус Програмата (засилување на академската мобилност и атрактивност на европското високо образование во глобални рамки). Подобрувањето на разновидноста во финансирањето, соработката со индустријата, истражувачките фондови насочени кон создавање мрежи на извонредност, зголемувањето на интердисциплинарноста и правата на интелектуална сопственост, станаа приоритети за носителите на одлуки ширум ЕУ.

Извештајот за оценка на Болоњскиот процес (Лондон, 2007г.) им препорача на министрите да „постават јасни цели на политиките за следниот период од Болоњскиот процес, особено во областа на третиот циклус на студии, вработливоста, признавањето на квалификации, доживотното учење, обезбедувањето флексибилни патеки на учење и социјалната димензија“. Извештајот ги повикува земјите да покажат напредок во сите области на дејствување на Болоња и им препорачува да работат на целосно спроведување на национални рамки за квалификации, базирани на исходи од учењето до 2010г. Се очекува државите да направат и формални поврзувања меѓу Болоња и Европската мрежа на информативни центри (European Network of Information Centres-ENIC) / Информативните центри за национално академско признавање (National Academic Recognition Information Centres-NARIC) за спроведување на националните акциони

планови за признавање на квалификациите. Во март 2008г., Европскиот совет ги повика владите „да ги отстранат пречките за слободно движење на знаењето“, со подобрување на прекуграничната мобилност на студентите, истражувачите, научниците и наставниот кадар, со пазар на труд што ќе стане отворен и конкурентен за европските истражувачи и со натамошно спроведување на реформите во високото образование.

Квалитетот на ВО, стапките на запишување и завршување, инвестирањето во ВО и мобилноста на студентите се основните индикатори што се следат во рамки на стратешкиот приоритет на ЕУ за развој на ВО во „Образование и обука 2010“. Бројот на МПНТ-дипломци е ЕУ репер што треба да се постигне до 2010г.

Студентската популација во ЕУ е во благо опаѓање, со разлики меѓу земјите-членки. Но, и покрај ваквиот тренд, има зголемување на стапката на учество во терцијарното образование во ЕУ, со годишен пораст од 2.8% и пораст од 17.8% во периодот од 2000г.-2006г. Спред извештајот на ЕК, во академската 2005/2006 година се запишале 1.7 милиони студенти со странско државјанство во терцијарното образование во ЕУ-27, што претставува просечен годишен пораст од 13.4% за периодот од шест години (2000-2006). Бројот на дипломирани студенти во ЕУ-27 го следи истиот нагорен тренд, бележејќи пораст од 37% од 2000г. и 5.4% годишен пораст за периодот 2000г.-2006г.

Квалитетот на високообразовните институции (ВОИ) станува постојана грижа на образовните политики на ЕУ, еволуирајќи

од создавање Европска асоцијација за обезбедување квалитет на високото образование (ENQA)⁴⁸ во 2000г., до основање Европски регистер за обезбедување квалитет во високото образование во 2008г. Во последните неколку години се развија и меѓународни рангирања на универзитетите, што користат широк спектар на критериуми за мерење на квалитетот и извонредноста. И покрај недостигот на консензус за индикаторите за квалитет и некои други ограничувања нај двете меѓународни екстерни рангирања на универзитетите - Академско рангирање на универзитетите во светот (ARWU - Academic Ranking of World Universities) од Шангајскиот Џио Тонг универзитет⁴⁹ и Светско рангирање на универзитетите⁵⁰ (WUR - World University Ranking), сепак треба да се забележи дека Полска, Унгарија, Чешка и Словенија се единствени од новите земји-членки на ЕУ што имаат свои универзитети во првите 500 рангирани универзитети во Академското рангирање на универзитетите во светот.

Сегашното ниво на инвестирање во високото образование во ЕУ-27 е 1.3% (комбинирано и приватното и државното), наспроти целта на ЕК за инвестирање на 2% од БДП. Јавните инвестиции во 2004г. биле околу 1.13% од БДП во ЕУ-27, со најголем пораст забележан во Грција и Кипар. Јавните инвестиции претставуваат повеќе од 85% од вкупно потрошеното за институциите од терцијарното образование во Европа.

48 Види : ENQA, достапно на <http://www.enqa.eu/index.lasso>

49 Види :Shanghai Jiao Tong University Ranking, достапно на: <http://www.arwu.org/rank2008/EN2008.htm>

50 Види : World University Ranking, достапно на: http://www.topuniversities.com/worlduniversityrankings/results/2008/regional_rankings/top_european_universities/

Болоња е прифатена како главна рамка за политиките и реформите во високото образование во Република Македонија. МОН го потпиша берлинското коминике во септември 2003г. и се обврза дека ќе ги спроведе барањата од Болоњскиот процес според европската временска рамка (до 2010г.).

Податоците од Еуростат покажуваат зголемување на бројот на студенти во терцијарното образование во Македонија, од 37,000 во 2000г. на 49,000 студенти во 2005г., со мало опаѓање на бројот во 2006г. - на 48,000 студенти (без студентите од ИСЦЕД ниво 5А второ ниво и ИСЦЕД 6 ниво). Истиот извор на информации покажува добар напредок на земјата во учеството на жените во високото образование. Учеството на жените е поголемо од тоа на мажите, од 120 студенти-жени на 100 студенти-мажи во 1996/1997г., на 126 студенти-жени на 100-студенти мажи во 2000/2001. Родов дисбаланс сепак постои и е највидлив во дистрибуцијата на студентите по професии, при што постојат „женски“ и „машки“ професии. Бројот на студенти-жени е најголем во областа на образованието, уметноста и хуманитарните науки, а најмал во инженерските струки, производствените струки и во градежништвото.

Министерството за образование и наука објави⁵¹ дека 85% од вкупно 20,811 завршени средношколци во државата се запишале во терцијарното образование во академската 2008/2009 година, што е најголем број досега. Истовремено,

51 Извор: Министерство за образование и наука, (2008) *Презентација од прес-конференцијата од 06.11.2008г., за првише 100 гена на Владаша*; преземено од интернет-страницата на МОН: <http://www.mon.gov.mk>

МОН објави дека 14,209 завршени средношколци успешно ја положиле Државната матура, додека 19,128 средношколци се запишале на прва година студии на приватните и државните универзитети во земјава. Имајќи на ум дека 85% од вкупниот број завршени средношколци (од 20,811) изнесува 17,689, се поставува прашањето од каде доаѓа големата разлика во бројката на запишани студенти⁵²?

Завршените средношколци од претходните години (кога Државната матура не беше услов за влез на универзитет) најверојатно учествуваат со мал дел во оваа бројка. Ако ја исклучиме можноста дека Владата оперира со непрецизни и многу повисоки бројки за стапката на премин од средно во високо образование, тогаш најверојатно ваквата голема разлика во бројките произлегува од универзитетските политики да запишуваат студенти без Државна матура или со некомплетно положени матурски испити. Ова особено се однесува на приватните универзитети што се наклонети да ги примат сите студенти кои можат да ја платат школарината, што од друга страна пак ги става државните универзитети во нерамноправна позиција и создава квази-конкуренција во регрутирањето студенти. Како и да е, овие податоци укажуваат на неконзистентност на политиките на Владата во образованието – на пример, Законот за високо образование им овозможува на универзитетите да запишуваат студенти без положена Државна матура?!? Од друга страна, пак, Концепцијата за Матурата јасно укажува на тоа дека главна цел е селекција за универзитетско образование (стр.9), до-

52 Пресметка на ФИОМ: Постои разлика од 3,480 студенти меѓу бројката на завршени средношколци запишани на универзитетите (17,689) и бројката на завршени средношколци кои успешно положија државна Матура во 2007/08 (14,209)

дека пак еден од главните резултати од воведувањето на Државната матура е избегнувањето на двојните испити на крајот од средното образование. Ова ја девалвира вредноста на скапата Матура и ја става под знак на прашање нејзината вистинска цел.

Зголемувањето на стапката на учество во терцијарното образование е највоочливо кај албанската заедница, а најмалку воочливо кај Ромите. Отворањето на два универзитета на албански јазик во Тетово (приватниот - Универзитетот на ЈИЕ во Тетово во 2001г. и Државниот универзитет во Тетово во 2004г.) придонесе за зголемување на стапката на учество на Албанците од 6,68% во 2001/2002г., на 15,50 % во 2004/2005г., наспроти 25.17% учество на Албанците во населението во РМ. Најмал напредок се забележува кај Ромите (0.31% во терцијарното образование во 2004г., наспроти 2.66 % учество на Ромите од населението на РМ). Се чини дека квотата за малцинствата за влез на универзитетите нема ефект и дека не ги дава саканите резултати кога се во прашање Ромите. Ниската стапка на запишување и задржување на Ромите во средното образование е другата причина за ниската стапка на запишување на Ромите во високото образование.

Од аспект на еднаквост, има доволно докази дека македонските државни универзитети (па и поголемиот дел од приватните универзитети) не се инклузивни за студентите со физичка попреченост. Иако вакви политики декларативно имаат, универзитетите прават многу малку напори за вистински да овозможат еднаков пристап и еднаков третман за овие студенти (почнувајќи од инфраструктурните зафати, како лифтови, пристапни рампи, соодветна ИКТ-опрема за

студентите со проблеми со видот и слухот итн). Многу се ретки примерите на високообразовни институции што располагаат со инфраструктура за студенти и наставен кадар со различни видови на хендикеп. Физичките бариери и неможноста да добијат соодветни сервиси за поддршка ги попречуваат нивните изгледи за успешно студирање. Тие наидуваат на ограничувања не само при влезот во високото образование, туку и во третманот додека се на универзитетите, од аспект на сиромашни ресурси за студирање и подеднакво квалитетни исходи од учењето и студиите.

Податоците за РМ ги отвораат, исто така, и прашањата за ефикасноста и за квалитетот на сегашниот систем на високо образование. Во Македонија студираат исклучително мал број странски студенти (тие претставуваат 0.7% од сите универзитетски студенти во 2000г. и 0.4% во 2006г.), покажувајќи годишно намалување од - 4.4%. Од друга страна, пак, процентот на македонски студенти кои студираат надвор од земјата, од 6.2% во 2000г., се зголемил на 11.9% во 2005г. и 2006г., што е изненадувачки високо ако се има предвид рестриktivната визна политика за македонските граѓани. Намалувањето на бројот на странски студенти и зголемувањето на бројот на македонски студенти кои студираат во странство се трендови што треба да се анализираат и да бидат сериозно земени предвид од страна на креаторите на образовната политика, бидејќи ова укажува на низок степен на доверба во квалитетот на македонскиот систем на високо образование.

Иако бројот на дипломирани студенти на 1000 жители на возраст од 20 до 29 години, во Македонија се зголеми од 12.2 во 2000г., на 17.7 дипломирани студенти ИСЦЕД ниво 5

и 6 во 2005г. (Еуростат - УОЕ), Македонија сè уште има најмал број на дипломирани студенти споредено со другите земји од ЕУ-27 (Романија има 45.8; Хрватска има 31.6, Словенија има 53.6, Бугарија 40.9 дипломирани во 2005г.). Статистиката⁵³, исто така, покажува дека 87.37% од дипломираните универзитетски студенти во 2000г., 81.9% во 2005г. и 78.9 % во 2006г. завршиле многу подоцна од предвиденото време за дипломирање, што е многу високо според меѓународните стандарди.

Не е воспоставена национална цел за МПНТ-дипломци што државата сака да ја постигне до 2010г. Сепак, македонската Влада ги спроведе следниве специфични мерки за зголемување на бројот на МПНТ-студентите во 2007г. и 2008г.: зголемување на бројот на местата што се финансира ни од државата на студиите по математика, природни науки и инженерство; стипендирање на 125 студенти по информатика во износ од 5000 МКД (80 ЕУР) и доделување ваучери на апсолвентите во износ од 200 ЕУР (во 2007) и 250 ЕУР (во 2008) за компјутерска опрема. Со посебен закон⁵⁴, во 2008г. Владата предвиде отворање нов Универзитет за информатички технологии на англиски наставен јазик. Ова беше промовирано како еден од најприоритетните проекти на Владата што требаше да започне од учебната 2008/2009 година. Беа објавени дури и конкурси за новите академски позиции, но набргу потоа отворањето на Универзитетот се одложи за една година. Со дополнителни измени на овој Закон донесени неодамна,

⁵³ Извор: Државен завод за статистика, *Статистички годишник на Република Македонија 2007*

⁵⁴ Види: *Закон за основање Универзитета за информатички технологии во Скопје*, Службен весник бр. 81/2008

се промени седиштето на Универзитетот (од Скопје во Охрид) и се намали бројот на факултети (од првично предвидените седум факултети и два института, на пет факултети).

Искуството од другите земји покажува дека подготовката на ваквите проекти трае долго, чини многу и бара јасна стратегија и стратешко водство што се потпираат на издржани студии (студија за изводливост, студија за потребите итн.) што не беше и сè уште не е случај во Македонија. Затоа, постои голема веројатност оваа избрзана иницијатива на Владата да заврши во академски скандал. Се покренуваат многу прашања: на пример, како ќе се одрази ваквата политика на постоечките два државни факултета што продуцираат ИТ - инженери (Електротехничкиот факултет во Скопје) и што продуцираат дипломирани информатичари (Природно-математичкиот факултет во Скопје), во смисла на академскиот наставен кадар и бројот на студенти, а консеквентно на тоа и квалитетот на студиите.

Друг приоритет на Владата во високото образование е отворањето 12 дисперзирани студиски програми и седум нови факултети во помалите градови низ целата држава (Велес, Свети Николе, Пробиштип, Прилеп, Виница, Струмица и Радовиш), под чадорот на постечките три државни универзитета. Дури и да го прифатиме фактот дека Македонија мора сè уште да одговори на зголеменото учество во високото образование, сепак е тешко од позиција на едноставна cost-benefit анализа (анализа за тоа колкава е исплатливоста т.е. кои се придобивките од направениот трошок), да се прифати и оправда дисперзијата на постоечките високообразовни институции за вкупно 1,661

студенти⁵⁵. Дали предвидениот краен резултат од 1,661 идни дипломци ја оправдуваат инвестицијата? Ако се согласиме дека „секоја институција е предодредена да биде добра ако новите студенти кои се запишани се добро подготвени, ако наставниот кадар, условите и опремата се добри и ако финансирањето е даржливо⁵⁶“, тогаш за оваа владина иницијатива може сериозно да се полемизира од аспект на почитување на вообичаените процедури и на исполнување на минималните стандарди за обезбедување квалитет за овие студии. Во сегашниот контекст каде што постоечките државни универзитети се хронично слабо финансирани веќе со години, ова го наметнува прашањето за финансирањето на тековните реформи на државните универзитети врзани за Болоња.

Споредено со 2000 година, кога беше донесен првиот Закон за високо образование во земјата, на универзитетите има извесен напредок во однос на насоките за дејствување на Болоњскиот процес. Сепак, универзитетите сè уште имаат тешкотии со воведувањето систем на три циклуса за студирање, приодите што се базираат на исходите/ резултатите од учењето и студирањето, додатокот кон дипломата и спроведувањето на ЕКТС. Се зголемува бројот на високообразовни институции што воведуваат тригодишни додипломски студии, но сè уште постои голема разлика во времетраењето на студиите во рамки на трите циклуса за

⁵⁵ Извор: Министерство за образование и наука, (2008) *Презентација и прес-конференција* од 06.11.2008г., за првите 100 гена на Влада; преземено од интернет-страницата на МОН: <http://www.mon.gov.mk>

⁵⁶ Council of Europe; Kohler, J. and Huber, J. (eds) (2006), *Higher Education governance between democratic culture, academic aspirations and market forces*, Council of Europe Publishing, Strasbourg

студирање (3+2+3; 4+1+3; 4+1; 5+2+3; 4+2+3). Не постои национална рамка за квалификации, па затоа воведувањето на ЕКТС не беше поврзано со образовните исходи на некакви клучни компетенции што студентите треба да ги добијат на крајот на студиите. ЕКТС не обезбедува мобилност на студентите, ниту на ниво на факултет/универзитет, ниту пак во меѓународни рамки. Но, сепак начинот на оценувањето на студентите е изменет и донекаде прилагоден на ЕКТС-принципите.

Државниот буџет за високо образование во Македонија во 2003г. претставуваше 0.47% од БДП, што е за 2.5% понизок од тој во 2002г., додека пак државниот буџет за истражување и развој е 0.2 %. Ова е далеку под просекот на ЕУ-27 за високо образование и за истражување и развој и значајно помалку од поставените цели и проекции на ЕУ за 2% за високо образование и 3% за истражување и развој. НПРО зацрта зголемување на буџетот за високо образование на 1 % од БДП до 2010г.

Финансирањето останува главна пречка за модернизација на македонското високо образование. Постои константно разидување на буџетското одвојување и вистинските потреби на државните универзитети. Македонското ВО сериозно страда од мали инвестиции од приватниот сектор, што понатаму ги ограничува перспективите за развој на универзитетите. Приходите на високообразовните институции од донации, приватни фирми, бизниси или организации се многу мали и незначителни. Најголемиот дел од приходите всушност доаѓаат од средствата од школарините што ги плаќаат студентите. Македонија нема традиција на

приватни⁵⁷ спонзорства на високообразовните институции, но во последните неколку години системот на финансирање на македонското високо образование (особено од 2003г. наваму) се карактеризира со сè поголемата зависност од приватниот сектор (се мисли конкретно на домаќинствата). Тоа може да се забележи преку порастот од 43.72% во 1999г., на 57.03 % во 2005г.

Република Македонија се соочува со недоволни буџетски средства за истражување. Повеќето клучни политики за истражување и развој се донесени, но на МОН му недостигаат човечки капацитети за нивно ефективно спроведување. Основните национални статистички показатели за истражување и развој покажуваат опаѓачки тренд на бројот на истражувачи во РМ (од 3257 истражувачи во 1998г., на 2589 во 2003г.), со пад од преку 20% на бројот на ФТЕ-истражувачи (FTE-Full Time Equivalent: еквивалент на полно работно време посветено на истражување) - од 1892 во 1998г., на 1464 ФТЕ-истражувачи во 2003г. Следствено на тоа, бројот на ФТЕ-истражувачи на 1000 работна сила, исто така, опаѓа во тој период (од 2.3 истражувачи во 1998г., на 1.7 истражувачи на 1000 работна сила во 2003г.). Најголемиот дел од истражувачите (или 65.4%) доаѓа од секторот на високото образование, а најмалиот број доаѓа од бизнис-секторот (само 2.6%).

⁵⁷ Приватните извори ги вклучуваат студентите (и домаќинствата) и невладините тела и организации, како: фондации и добротворни друштва, приватни фирми, организации и сл.

Новиот Закон за високо образование⁵⁸ (2008г.) внесе новини во управувањето со универзитетите и предвиде формирање нови тела. Охрабрувачки е што универзитетските органи и тела можат да вклучат и претставници од бизнисите, индустријата и работодавачите. Од друга страна, пак, пренормираноста во оваа сфера може да резултира со голема и комплексна управувачка архитектура со премногу нефункционални и непотребни национални тела во високото образование.

Иако може да се протолкува и како обид за поголема транспарентност, понекогаш е нејасно што ќе бидат вистинскиот мандат и задачите на овие тела (на пример, на новиот универзитетски одбор за јавна доверба и соработка). Или, да појдеме понатаму, има многу важни национални тела со повеќе или помалку јасно утврден мандат, но без вистинска моќ за донесување одлуки и преземање чекори предвидени со законот. Се чини дека е ова случај со Советот за финансирање на високото образование, каде што е очигледна тенденцијата за влијание и контрола од Владата, преку назначување на неговиот претседател.

Иста тенденција се забележува и кај националните тела за обезбедување на квалитетот во високото образование - националниот Одбор за акредитација (ОА) и националната Агенција за евалуација (АЕ), каде што Владата не само што ја измени структурата на членовите и соодносот на членови кои се номинирани од страна на универзитетите и од страна на Владата, туку и поставува претседател на секое од овие тела.

⁵⁸ Закон за високо образование, Службен весник бр. 35/2008, достапно на: http://www.pravo.org.mk/download/Zakoni/visokoto_obrazovanie_35_14032008.pdf

Ова може да биде интерпретирано како обид на Владата да интервенира за полесно „поттурнување“ на своите приоритетни проекти во високото образование (новиот Универзитет за информатички технологии и дисперзираните студиски програми низ целата земја).

Системот за обезбедување квалитет во македонското високо образование е регулиран со Законот за ВО, според „генералниот модел“ за оценување на квалитетот (van Vught & Westerheijden, 1993г.), со следниве елементи: (1) национално координативно тело; (2) институционална самоевалуација, (3) процена на колега - екстерна евалуација и (4) објавени извештаи. Самоевалуацијата се спроведува од страна на комисиите за самоевалуација на ниво на факултет и универзитет, а извештаите од самоевалуацијата се поднесуваат до АЕ. Надворешната евалуација и евалуацијата на наставниот кадар се спроведуваат од страна на АЕ, во соработка со ВОИ. Генерално земено, учеството на студентите во проценката на квалитетот досега е формално и недоволно, без вистински придонес во процесите на евалуација и акредитација. Интернет-страниците на ОА и АЕ не се ажурираат редовно, што отвора прашања за нивната транспарентност. Механизмите за следење и обезбедување повратни информации се слаби и неконзистентни, па универзитетите не отидоа многу подалечу од формалните и задолжителни барања на самооценката и надворешната оценка на квалитетот. Генерално земено, евалуацијата се применува на многу легалистички начин, а не како важен инструмент за постојано подобрување на квалитетот. Сепак, треба да се забележи дека универзитетите стануваат сè повеќе свесни за важноста од/за подобрување на квалитетот и полена ја развиваат својата институционална

култура на квалитет. Новиот Закон предвидува користење на стандардите и насоките за надворешна евалуација што се веќе развиени и употребувани од страна на Европската асоцијација за обезбедување квалитет во високото образование (ENQA), што може понатаму да повлече позитивни квалитативни промени кај високообразовните институции во наредните години.

Основните фондови за ОА се обезбедени од државниот буџет, додека пак административната и друга поддршка е обезбедена од вработени во МОН. Функционирањето на ОА и АЕ е загрозувано, како последица на недоволните буџетски средства и недостигот на добро обучен кадар за поддршка. Првиот циклус на евалуација беше финансиран од донатори. Зависноста од донатори не е долгорочно ниту пак среднорочно решение за одржливост на овој процес. Сите овие прашања предизвикуваат сериозна загриженост за капацитетот и за идното институционално градење и развој. Се поставува прашањето дали (воопшто) македонската Агенција за евалуација ќе може во целост да ги исполни стандардите и препораките за обезбедување квалитет во европскиот простор на високо образование, за да може да биде регистрирана во Европскиот регистер за агенции за евалуација?

„Експлозијата“ од нови институции што нудат високо образование создаде нова бизнис-гранка во последните неколку години во Македонија. Новопојавената понуда на високообразовни дипломи создаде (квази)конкуренција со традиционалните државни високообразовни институции, при што (барем формално) се запазува вообичаената процедура за

акредитација. По добивањето на акредитацијата, не се врши соодветно следење и контрола на квалитетот. Една од последиците е што на дел од приватните факултети, може да се најде наставен кадар со несоодветни квалификации.

Во отсуство на јасни национални политики и во услови на недоизградени строги процедури, критериуми и насоки за оценка и обезбедување квалитет во македонското високо образование, стратешката цел најавена од Владата за национално рангирање на универзитетите што ќе биде спроведено од „независна куќа, по можност од странство⁵⁹“, треба да се разгледа многу внимателно. Има многу ограничувања кај постоечките меѓународни рангирања што се врзуваат на различни критериуми и индикатори за рангирање. Научниците кои се занимаваат со рангирање на универзитетите им укажуваат на креаторите на политиките на опасноста од примената на библиометриски индикатори што крие многу методолошки и технички проблеми. Тие укажуваат на тоа дека несоодветно изведеното рангирање на универзитетите може да стане опасна игра на моќ во рацете на Владата, особено ако целта на ваквото рангирање е да послужи како основа за распределба на државните средства (Van Raan, A.F.J, 2004).

Агенцијата за администрирање на интегрираната програма за доживотно учење (Националната агенција за европски програми и мобилност) доцни со исполнувањето на неопходните предуслови за добивање акредитација. Таа сè уште ги нема неопходните човечки ресурси и капацитети за децентрали-

⁵⁹ Извор: Влада на РМ, Програма за работа на Владата на РМ за периодот 2006-2010, стр. 29, достапно на: http://www.vlada.mk/files/programa_zarabota_na_vladata_mk.pdf

зиран менаџмент на европските програми - нема целосно оперативна организациска инфраструктура, нема обезбедено процедури за сигурна контрола на финансискиот менаџмент и сметководствените системи, како и за процедурите за набавки и за доделување грантови. Заради ова, земјата сè уште нема целосен пристап кон Интегрираната програма за доживотно учење на ЕУ.

3.4.2. Препораки за ЕУ репер: Дипломирани студенти по математика, природни науки и технологија

- Мора да се воспостави јасна цел за бројот на дипломирани студенти по математика, природни науки и технологија (МПНТ-дипломци), што треба да се постигне до 2010г.;
- Владата мора да го зголеми финансирањето на високото образование и истражувањето, за да ги поддржи реформите. Концептот за високо образование, како јавна одговорност што треба да ги задоволи општествените потреби за социјална кохезија и економски раст, бара посветеност за долгорочно и одржливо јавно финансирање. Како што се препорачува со ЕК КОМ (2002) 779, Владата треба „да донесе политики и мерки што ќе ги поттикнат приватните инвестиции во образованието и обуката, како дополнување, а не како замена за соодветното јавно финансирање“;
- Постоечките политики и шеми за поддршка на студентите (стипендии, заеми и сл.) треба да бидат внимателно разгледани и оценети во светло на ЕУ реперите врзани за стапката на запишување и дипломирање на студентите-жени, социјално загрозените и студентите со посебни потреби, постарите студенти, студентите на однапред одредени студиски дисциплини итн., со цел да се одбегнат негативните ефекти од плаќањето школарина;
- Државните универзитети треба да имаат поголема функционална автономија, како основен предуслов за успешни реформи. Автономијата мора да биде придружена со нови системи за спроведување евалуација и со мерки за поголема отчетност. Индикаторите за постигнувањата мора да станат вообичаен инструмент што ќе се користи во донесувањето одлуки на универзитетот;
- Треба да се изготви национална рамка за квалификации што ќе биде компатибилна со сеопфатната рамка за квалификации во европскиот простор на високо образование (ЕНЕА - European Higher Education Area) и европската квалификациска рамка (EQF - European Qualification Framework);
- Ја повикуваме Владата да ја преиспита својата политика за отворање дисперзирани студиски програми и за нови факултети низ целата земја, од аспект на еднаквост, ефикасност и квалитет. Владата треба да оцени дали е подобро да инвестира во ширење и натамошна дисперзија на универзитетите или да инвестира во забрзување на веќе започнатите реформи на наставните програми на постоечките универзитети, фокусирани на подобрување на квалитетот;

- Постоечките насоки и процедури за евалуација и акредитација треба да се прилагодат и ревидираат во согласност со европските стандарди и напатствија за обезбедување квалитет, развиени од Европската асоцијација за обезбедување квалитет во високото образование (ENQA -European Association for Quality Assurance in Higher Education). Државата мора да ги обезбеди сите предуслови за Одборот за акредитација и Агенцијата за евалуација да бидат целосно независни, непристрасни и целосно оперативни во својата работа (тука вклучувајќи ги и потребните човечки и финансиски ресурси). Агенцијата за евалуација треба да ги изготви и примени неопходните внатрешни политики и процедури за одговорност и отчетност што се императив за исполнување на пропишаните европски стандарди на агенциите за обезбедување квалитет. Без сето ова, македонската национална Агенција за евалуација не може да стане член на ENQA и да биде регистрирана во Европскиот регистер на агенции за обезбедување квалитет;
- Владата треба да вложи сериозни напори и што е можно поскоро да ја направи целосно оперативна Националната агенција за европски образовни програми и мобилност, со што ќе може да ги примени посебните мерки побарани на Лисабонскиот совет во март 2000г., за да ја засили мобилноста на студентите, наставниците, обучувачите и истражувачкиот кадар, заради добивање диплома, академски кредити и/или истражување (Европски совет, 2000, параграф 26).

9 0 & ! " ?

3.5. ЕУ репер: Учество на возрасните во доживотното учење

Табела 5.

ЕУ репер	Цел на ЕУ до 2010г.	ЕУ-27 просек	Најдобри постигнувања на земјите од ЕУ			Постигнувања на земјите од ЈИЕ		Република Македонија
			SE	DK	UK	SI	HR	
Учество во доживотното учење ⁶⁰ (25-64, %)	Најмалку 12.5%*	7.1% (2000)	32% (2007)	29.2% (2007)	26.6% (2007)	14.8% (2007)	2.9% (2007)	1.9% (2003)
		9.7% (2007)						2.4% (2005)

*Извор: УОЕ, LFS (Унеско/ОЕЦД/Еуросџаџ, Преглед на работна сила)

ЕУ: Зголемувањето на учеството во доживотното учење е веројатно најважниот предизвик со којшто се соочуваат земјите од Европа денес, на полето на образованието и обуката. Ова е суштинско не само за конкурентноста и економскиот развој туку исто така и за социјалната инклузија, активното граѓанство, вработувањето и за личната исполнетост на луѓето. Просекот на ЕУ-27 од 7.1 % возрасни кои учествувале во активности поврзани со образованието и обуката во 2000г. се зголеми на 9.7%, што покажува континуиран напредок, но сепак премногу бавен за да се постигне реперот до 2010г. Земји со најдобри постигнувања во 2007г. беа Обединетото Кралство и скандинавските земји (Шведска и Данска). Словенија, со 14.8%, е една од земјите-членки што најбрзо напредуваат. Истражувањата спроведени

на ниво на ЕУ, покажуваат дека возрасните кои имаат високо ниво на образование и жените, најчесто учествуваат во доживотното учење.

МК: Стапката на учество на возрасните (25-64 години) во образованието и обуката е само 1.9% во 2003г. (ЕТФ, 2003г.) и 2.4% во 2005г. (ЕТФ, 2007г.), што е далеку под просекот на ЕУ-27 од 9.7% во 2007г. и целта од Лисабон од 12.5%. Учесството на невработените на возраст од 25 до 64 години во образованието и обуката е уште помало, со само 1.3% во 2003г. (ЕТФ, 2004г.).

Калкулациите на ЕТФ (2006г.) покажуваат дека во Република Македонија 45% од популацијата на возраст од 25 до 64 години се со средно образование (ИСЦЕД 3-4), 41% се со основно образование (ИСЦЕД 0-2) и само 14% се со високо образование (ИСЦЕД 5-6). Податоците за сите нивоа на

⁶⁰ ЕУ реперот за учество во доживотното учење се дефинира како процент од населението на возраст од 25 до 64 години кое учествувало во образование и обука четири недели пред ЛФС-истражувањето

образование се далеку под просекот и реперите на ЕУ. Просекот на ЕУ за популацијата на возраст од 24 до 65 години со завршено најмалку средно образование (ИСЦЕД 3-4) беше 65.7% во 2001г., додека пак ЕУ реперот за истото ИСЦЕД ниво е 80% до 2010г.⁶¹ Постои силна позитивна врска меѓу образовното ниво и стапката на вработување (стапката на вработени лица се зголемува со зголемување на образовното ниво на населението и обратно). Податоците од Агенцијата за вработување покажуваат дека неквалификуваните и полуквалификуваните учествуваат со најголем дел во вкупниот број на невработени лица во земјата (51.6 % на крајот од 2004г. и 52.1 % во 2005г., сè до 51.3 % на крајот на 2006г.).

3.5.1. Анализа на политиките: Учество на возрасните во доживотното учење

Политиките за образование и обука на земјите-членки на ЕУ покажуваат сè поголема загриженост за доживотното учење, што ги покрива сите видови на учење, на сите видови места, со сите можни инструменти и со сите можни педагошки приоди, наменето за целата популација, со акцент на посебните потреби на одредени целни групи.

Главниот фокус е на иницијалното образование и работоспособното население, на стекнување базични компетенции, на отстранување на пречките и на развојот на најразновидни патишта за понатамошно учење поврзани со формално

признавање на компетенциите, како и системи за насочување и информирање што треба да им помогнат на поединците во изборот. Различните засегнати страни (национални, регионални и локални јавни тела, социјални партнери, граѓанското општество) ја делат финансиската одговорност во промовирањето и поддршката на културата на доживотно учење во чијшто центар е поединецот.

ЕК изготви Референтна рамка што се состои од осум клучни компетенции⁶² за доживотно учење, дефинирани како комбинација на знаење, вештини и ставови соодветни на контекстот: (1) комуникација на мајчиниот јазик; (2) комуникација на странски јазици; (3) математичка компетенција и базични компетенции во наука и технологија; (4) дигитална компетенција; (5) учење како да се учи; (6) социјални и граѓански компетенции; (7) чувство за иницијатива и претприемништво; (8) свест за културата и изразување. Овие компетенции треба да се постигнат/добијат на крајот од задолжителното образование и потоа треба да бидат постојано обновувани, надополнувани и развивани во животот.

Учеството во образованието и обуката во различните фази од животот е клучниот индикатор со којшто ЕУ го мери напредокот во стратешкиот приоритет: „доживотното учење да стане реалност“. Учеството на децата на четиригодишна возраст во предучилишното образование; учеството во училишното и високото образование (на тие на возраст од 5 до 29 години); како и учеството на возрасните во доживотното учење се

⁶¹ Извор на информации за ЕУ: Еуростат, *European Union Labour Force Survey – Annual results 2007*, No: 27/2008, достапно на: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-QA-08-027/EN/KS-QA-08-027-EN.PDF

⁶² Види: European Commission (2007), *The Key Competences for Lifelong Learning – European Reference Framework*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 30 December 2006/L394, достапно на: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/pub/pdf/ll-learning/keycomp_en.pdf

поиндикаторите што „тежински вреднувани“ учествуваат во композитниот индекс со којшто се оценува колку доживотното учење било реалност во периодот 2000г.-2005 г.

Учеството на децата на четиригодишна возраст во предучилишното образование добро напредуваше во образованието од најраното детство во ЕУ-27, со зголемени просечни стапки на опфат од 82.8% во 2000г., на 86.8% во 2006г. Словенија (од 67.7% на 79.3%) и Романија (од 60.3% на 75.8%) се меѓу земјите со најголем напредок, со зголемен опфат за околу 10%. Извештајот на ЕК покажува дека повеќе од 2/3 од земјите имале опфат од 80% или помалку. Република Македонија и Турција имаат најниска стапка на опфат во Европа, со само 12.4% во 2000г. и 15.9% во 2006г. (Македонија) и 7.0% во 2006г. (Турција).

Учеството на лицата на возраст од 5 до 29 години во формалното образование во ЕУ, изразен во проценти од соодветната возрастна група на население (ИСЦЕД 1-6) е зголемен од 57% во 2000г., на 60% во 2005г. Учеството/опфатот во основното образование се задржа на над 90% во повеќето земји-членки на ЕУ. Учеството во средното образование е над 85% во сите земји-членки на ЕУ, и над 90% во 16 земји-членки на ЕУ, додека учеството во терцијарното образование бележи спектакуларно покачување од преку 60% во речиси половината од земјите- членки на ЕУ.

Учеството на лицата на возраст од 5 до 29 години во формалното образование во Република Македонија е под 50% (47.9 % во 2000г., 48.2% во 2005г. и 47.5% во 2006г.). Според податоците на УОЕ (Институт за статистика на

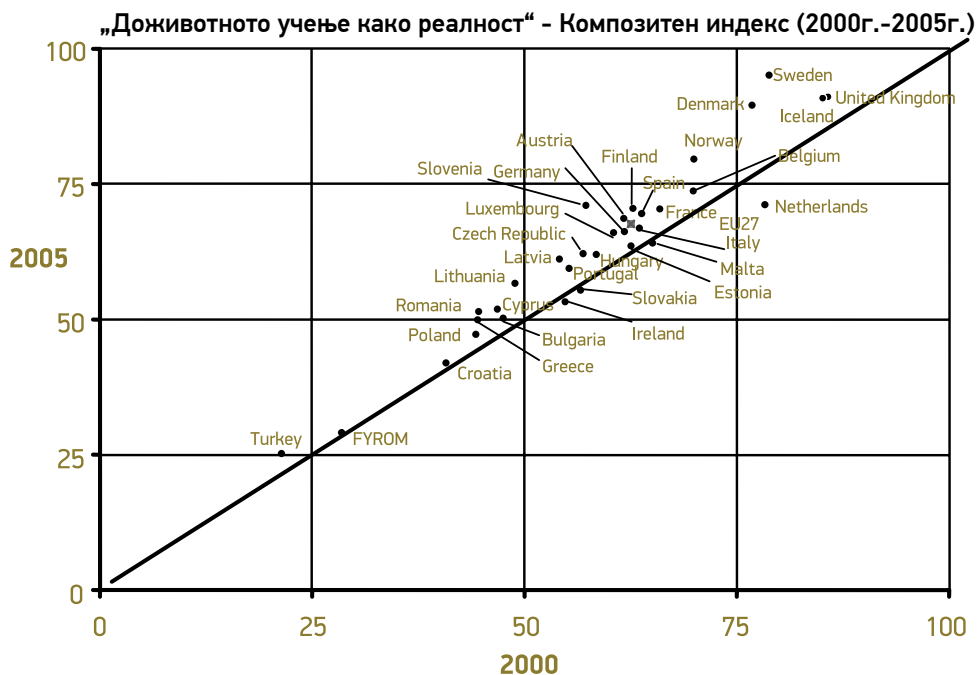
УНЕСКО), Република Македонија има нето-стапка (NER)⁶³ на запишување во основно образование (ИСЦЕД ниво 1) од 92.1% во 2000г. и 91.8% во 2005г. Нето-стапката на запишување во средно образование (ISCED ниво 2 до 3) се проценува на 80.8% во 2000г. и 81.3% во 2005г. Бруто-соодносот на запишани (GER)⁶⁴ во терцијарното образование во Република Македонија е под 30% (од 22.6% во 2000г., се зголемил на 29.8% во 2005г.).

На ниво на ЕУ, композитниот индекс што ги покрива сите димензии на доживотното учење е конструиран за да може полесно да ги „долови“ и „отслика“ начините на учество во формалното и неформалното образование и обуката во земјите на ЕУ. Индексот покажува дека „учеството во Словенија, Финска, Франција, Австрија, Шпанија, Белгија и Холандија е над европскиот просек и доживотното учење е на прагот да стане реалност за мнозинството граѓани на овие држави⁶⁵“. Словенија се издвојува како држава-членка што најбрзо напредува. Извештајот посочува дека напредокот

⁶³ Нето-стапка на запишани ученици (NER - Net Enrolment Rate) е бројот на ученици од претпоставената возрастна група за училиште за дадено ниво на образование, изразен како процент од вкупното население во таа возрастна група. Кога NER ќе се спореди со GER, разликата меѓу двата соодноса ја дава фреквенцијата на запишани што се под или над возраста за запишување. Преземено од: EC Staff Working Document (2008). *Progress Towards the Lisbon Objectives in Education and Training*, стр.202

⁶⁴ Бруто-сооднос на запишани (GER - Gross Enrolment Ratio) е бројот на ученици запишани на дадено ниво на образование, без оглед на возраста, изразен како процент од населението во претпоставената возрастна група за истото ниво на образование. Преземено од: EC Staff Working Document (2008). *Progress Towards the Lisbon Objectives in Education and Training*, стр.202

⁶⁵ Извор: EC Staff Working Document (2008). *Progress Towards the Lisbon Objectives in Education and Training*, p.29

Преземано од Извештајот на ЕК од 2008г за Напредокот кон остварување на лисабонските цели за образование и обука, (EC Staff Working Document (2008). Progress Towards the Lisbon Objectives in Education and Training).
Извор: CRELL, 2008

со доживотното учење главно се должи на зголеменото учество во предучилишното и терцијарното образование, но истовремено заклучува дека напредокот е сè уште премногу бавен за да може да го постигне реперот до 2010г. Како што може да се види на графиконот, композитниот индекс за тоа колку доживотното учење е реалност, ги посочува Република Македонија и Турција како земји со најниски индекси поени.

Во согласност со Резолуцијата на Советот од 2002г. и со интегрираните насоки од Лисабон, 16 европски земји развива свои национални стратегии за доживотно учење што ги покриваат сите контексти (формално, неформално и информал-

но образование) и сите нивоа на образование (предучилишно, основно, средно, терцијарно и образование на возрасни).

Република Македонија нема посебна стратегија за доживотно учење, иако во Националната програма за развој на образованието 2005–2015 (МОН, НПРО, 2006г.) промоцијата на доживотното учење е наведена како една од областите за интервенција. Во 2006г., беше изготвена Програма за образование на возрасни во контекст на доживотното учење, како интегрален дел на НПРО. Дотогаш, немаше посебна стратегија за возрасните, а образованието на возрасните беше регулирано само во рамки на постоечките закони за основно и средно образование. Спред НПРО, приоритети на

образованието на возрасните се: да се намали стапката на неписменост кај возрасните (вклучително и родовиот дисбаланс кај неписменоста), да се зголемат образовните можности и опции, да се прошири базичното образование на возрасните, да се создадат можности за зголемување на знаењата, како и да се добијат вештини и вредности за подобар квалитет на живот (НПРО, 2006г., стр.466).

Невладиниот сектор придонесе за образованието на возрасните во Република Македонија, преку различни форми, активности и програми за обука. Покрај Стопанската комора, Агенцијата за државни службеници (што обезбедува обука за државните службеници во јавната администрација), Агенцијата за вработување (што се фокусира на обука за познати и непознати работодавачи, курсеви по странски јазици и информатика за лица со физичка попреченост) и Работничките универзитети се специјализирани институции што испорачуваат образование и обука за возрасните во државава. Други организации што учествуваат во развој и спроведување на проекти и испорака на обука за возрасните се: УНДП, УСАИД, Мировниот корпус, ФИОМ, DVV - Институтот за меѓународна соработка при асоцијацијата на народните универзитети во Германија, Министерството за одбрана, ELTAM- Асоцијацијата на наставници по англиски јазик во Македонија, МАКС- Македонска асоцијација за квалитет во наставата по странски јазици, Здружението на занаетчи, Бирото за развој на образованието, ВЕТ-центарот, локалната самоуправа, локалните институции, универзитетите (некои катедри и факултети).

Публикацијата на ЕТФ⁶⁶ за образованието на возрасните во земјите на ЈИЕ посочува дека: „Образованието на возрасните и доживотното учење во [Македонија] се во „сериозна криза“. Државата не му дава приоритет на нивниот развој.[...] Има големи системски недостатоци. Не постои национална рамка за квалификации, ниту пак систем за признавање на претходното учење и искуство, нема развиени сервиси за професионално насочување и советување, недоволно се инвестира во развојот на наставници и обучувачи за работа и учење на возрасните, не постои систем за собирање податоци за учеството и за потребите [на возрасните], ниту пак постои одржлив систем за анализа на трендовите за потребните вештини“.

Националната стратегија за вработување на РМ, (НСВ, 2006г.) согледува дека една од главните причини за високата стапка на невработеност кај младите на возраст од 15 до 25 години (62.6 % според Еуростат, ЛФС – Преглед на работната сила) во 2005г. и за неповолните услови на пазарот на трудот е „неусогласеноста меѓу потребите на пазарот на трудот и системот за образование и обука⁶⁷“. Стапката на писменост⁶⁸ во Македонија беше 96.38% во 2002г. Според податоците од Пописот од 2002г., во државава има 63,562 (или 3.62%) неписмени лица постари од 15 години, што покажува мал пад во однос на 5.96% неписмени лица забележани со Пописот

66 Види: European Training foundation (2006), *Designing adult learning strategies – The Case of South Eastern Europe*, Turin: ETF, p. 44

67 Влада на РМ, Министерство за труд и социјална политика (2006), *Национална стратегија за вработување – 2010* стр.17, достапно на: <http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/strategija.pdf>

68 Стапката на писменост овде е дефинирана како процент на лица постари од 15 години кои умеат да читаат и да пишуваат

од 1994г. Во стапката на неписмени жените учествуваат со многу висок процент, од 76.41%. Најмалку неписмени има кај Македонците (2.33%), а најмногу има кај Ромите (20.63%). Спред пресметките на ЕТФ за образовното ниво на возрасните на возраст од 25 до 64 години, 41% се со завршено основно образование ИСЦЕД 0-2 (што е два пати поголем процент од оној на 10-те нови членки на ЕУ), 45% со средно образование ИСЦЕД 3-4 и 14% со ИСЦЕД 5-6 (најмалку високо образование).

Возрасните постари од 15 години со незавршено основно образование, може да го завршат во редовните основни училишта според Законот за основно образование, по специјално изготвена наставна програма. Бројот на основни училишта што обезбедуваат образование за возрасни се намали. Во јануари 2008г., се донесе посебен Закон за образование на возрасните⁶⁹, со што конечно се постави основната рамка за образованието на возрасните. Системот за образование на возрасни треба практично да почне да се гради од нула. Освен одделението за образование на возрасни во рамките на МОН, Законот посочува и други институции и тела одговорни за образование на возрасните: Министерството за труд и социјална политика, единиците на локалната самоуправа, работодавачите и работничките синдикати. Законот, исто така, предвидува и формирање две нови национални тела: независен Национален центар за образование на возрасни, што ќе ги преземе обврските за образование на возрасните, и Совет за образование на возрасни.

⁶⁹ Закон за образование на возрасни, Службен весник бр. 7/2008, достапно на: http://www.pravo.org.mk/download/Zakoni/Obrazovanie_na_vozrasnite_7_15012008.pdf

Законот предвидува и други новини што се поврзани со испорачувањето обука, сертификацијата и обезбедувањето квалитет на образованието на возрасните. Министерството заостанува со спроведувањето на законските одредби врзани за воспоставување на новиот систем за образование на возрасните. Се очекува Националната агенција за европски образовни програми и мобилност, што е задолжена за менаџирање на Програмата за доживотно учење на ЕУ (Одлука бр.1720/2006/Европски совет) и програмата „Младите во акција“ (Одлука бр.1719/2006/ Европски совет), да ги подобри можностите за образование на возрасните (формални и неформални), преку Грундтвиг и Леонардо да Винчи- програмите.

3.5.2. Препораки за ЕУ репер: Учество на возрасните во доживотното учење

- Се препорачува на Владата да ја ревидира целта (воспоставена со НСВ, 2006г.) од 8-10% учество на возрасните (на возраст од 25 до 64 години) во доживотното учење и да одреди нова, пореална цел, што ќе треба да се постигне до 2010г.;
- Владата треба да изготви сеопфатна стратегија за доживотно учење и да зацрта цели за инвестирање во доживотното учење, што ќе бидат јасно наведени во буџетот;
- Владата мора да се осигура дека образовните реформи ги следат и целосно ги одразуваат клучните компетенции за доживотно учење, одредени со Референтната рамка на Европската комисија;

- Владата треба да направи значителни напори за да обезбеди етаблирање одржлив систем за образование на возрасни што ќе обезбеди можности за доживотно учење за сите, особено за ризичните групи;
- Развивањето систем за признавање на неформалното и информалното учење мора да се забрза, како начин за отстранување на бариерите за натамошното учење;
- Владата треба да ги разгледа можностите за ослободување од даноци на трошоците што компаниите и индивидуалците ги прават за образование. Ова ќе биде механизам што ќе ја промовира и ќе ја засили културата на доживотно учење во земјата;
- Владата треба да изготви стратегија за доживотно учење со штошто ќе ги адресира потребите за обука и реобука на вработените во различните ресорни министерства.

9 0 & ! " ?

8 9 0 & ! " ? *mas mi novio*

es de mi casa y

suena mi

con cada una

ДОЛГ ПАТ ЗА ИЗОДУВАЊЕ:

Општи заклучоци и препораки

Општи заклучоци:

- Компаративните податоци претставени во табелата подолу го сумираат напредокот на ЕУ-27 и на Македонија, кон исполнување на реперите за образование и обука на ЕУ. Македонија има загрижувачки мал опфат во предучилишното образование и има сериозни потешкотии со сегашната инфраструктура да го зголеми опфатот на децата на предучилишна возраст; има висока стапка на лица што прерано го напуштаат образованието и слаба вертикална и хоризонтална проодност од еден во друг образовен потсистем (од основно во средно и од средно кон високо). Реформите на наставните планови и програми не се базирани на клучните компетенции за доживотно учење. Македонија има загрижувачки висок процент на ученици со ниски постигнувања во читање со разбирање на меѓународното ПИСА-тестирање и мал процент на лица со завршено средно образование; недоволно учество во терцијарното образование, низок но растечки број на дипломирани студенти по математика, природни науки и технологија, како и многу мал број на возрасни што учествуваат во доживотното учење. Овие карактеристики укажуваат на континуирано ниски постигнувања на македонскиот систем за образование и обука во процесот на пристапување. Ова се јасни сигнали дека зголемените инвестиции во образованието не се ефикасни и не се трошат ефективно, па затоа не може да доведат до саканите ефекти за подобар квалитет на образованието и достапност на образовните можности, во контекст на доживотното учење;
- Целите поставени со Националната програма за развој на образованието 2005-2015 (НПРО, 2006г.) и Националната стратегија за вработување – 2010 (НСВ, 2006) за : (1) намалување на стапката на лицата што прерано го напуштаат образованието на најмногу 10%; (2) 100% опфат на децата во нулта година; (3) зголемување на 8-10% учество на возрасните на возраст од 25 до 64 години во доживотното учење; и (4) зголемување на лицата на возраст од 22 години со завршено средно образование на најмалку 75% до 2010г., се чинат преамбициозни и не-возможни да се постигнат до 2010г.;
- Контролата над реформите подразбира моќ тие да се започнат, да се одреди нивната содржина и да се спроведат така што ќе ги постигнат саканите ефекти (Ineke Jenniskens, 2001г.). Се чини дека на МОН традиционално му недостигаат повеќето елементи за успешна реформа, вклучувајќи ги и капацитетите за менаџирање на

Табела 6. Компаративен преглед: Напредокот на ЕУ-27 и Република Македонија кон реперите

ЕУ репер	Цели на ЕУ за до 2010г.	Напредок на ЕУ-27 базиран на аритметички просеци		Република Македонија	
		2000	2007	Постигнувања	Зададени цели
Лица што прерано го напуштиле образованието (18-24, %)	Не повеќе од 10%	17.6%	14.8 %	32.2% ⁷⁰ (2002)	10% (до 2010)
Ученици со ниски постигнувања во читање со разбирање (процент на ученици што се на ниво 1 и подолу на скалата на меѓународното ПИСА- тестирање)	Најмалку 20% зголемување споредено со 2000г.	21.3%	24.1%(2006)	63% (2000)	нема
Лица со завршено средно образование (20-24, %)	Најмалку 85%	76.6%	78.1%	65.4% ⁷¹ (2002)	75% (by 2010)
МПНТ-дипломци (на 1000 млади на возраст од 20 до 29 години) Дипломирани студенти по математика, природни науки и технологија	Зголемување за најмалку 15% (=100 000 дипломирани студенти, или 1.4% годишно зголемување во периодот 2001-2010)	10.2	13.0 (2006)	3.5 (2000) 4.0 (2005) 4.3 (2006)	нема
Учество на возрастните во доживотното учење (25-64, %)	Најмалку 12.5%	7.1%	9.7%	1.9% (2003) ⁷² 2.4% (2005) ⁷³	8-10% (до 2010)

децентрализиран образовен систем во којшто клучните одлуки треба да ги носат автономните локални власти. Честопати постои расчекор меѓу образовните политики и нивното спроведување. Иако многу процеси се во тек,

тие се неконзистентни, иницирани набрзина и водени од желбата да се „испорача“. Како резултат на тоа, интервенциите се ориентирани кон излези, наместо кон тоа да направат влијание, па затоа можат да доведат само до фрагментарни резултати;

⁷⁰ Извор: Попис 2002, преземено од: Еуростат (2007), *Pocketbook on Candidate and Potential Candidate Countries - 2007 edition*, достапно на: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-PF-08-001/EN/KS-PF-08-001-EN.PDF

⁷¹ Извор: Попис 2002, преземено од: Еуростат (2007), *Pocketbook on Candidate and Potential Candidate Countries - 2007 edition*, достапно на: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-PF-08-001/EN/KS-PF-08-001-EN.PDF

⁷² Извор: ЕТФ, (2003)

⁷³ Извор: ЕТФ, (2005) Kjosev, S., Mojsoska, Blazeski, N., Corcoran, T., Popova, N., Fetsi, A., Nikolovska, M., Nielsen, S. and Helmut, Z. (2005), *Labour Market Review of Former Yugoslav Republic of Macedonia*, European Training Foundation, Turin, достапно на: http://www.ulb.ac.be/unica/docs/prium/labour_market_macedonia.pdf

- Недостасува вистинска соработка меѓу ресорните министерства (особено меѓу МОН и Министерството за труд и социјална политика, МОН и Министерството за информатичко општество и сл.), што доведува до непостоечка или многу мала синергија на нивните политики. Многу малку внимание се посветува на транспарентноста при креирањето политики и донесувањето одлуки за образованието. Има хроничен недостиг на консултации со сите засегнати страни/чинители во образовниот сектор (училиштата, професорите, локалната самоуправа, работодавачите, синдикатите, оние што пружаат обука, НВО-секторот итн.).

Општи препораки:

- Владата треба да се осигура дека сите државни документи важни за ЕУ-пристапувањето (Националниот развоен план, Повеќегодишната оперативна програма за четвртата компонента/развој на човечките ресурси 2007-2013/делот за образование) се целосно во согласност со „Образование и обука 2010“ на ЕУ и со Болоњската декларација, што се референтни рамки за европските образовни политики;
- Треба да се обезбеди поголема синергија на образовните политики со постоечките национални политики во другите сектори (НСВ, НАПВ), како и да се подобри координацијата меѓу ресорните министерства;
- Треба да се разгледаат и да се ревидираат постоечките, но и да се одредат нови национални цели и индикатори за постигнувањата на образовните реформи, земајќи

ги предвид европските референци (Коминикето од Лондон 2007г., „Образование и обука 2010“, Европската стратегија за вработување; Интегрираните насоки за пораст и работни места (2008-2010) на ЕК. Мора да се обезбеди надгледување и оценка на напредокот, во однос на ЕУ реперите;

- Владата мора да развие висококвалитетни статистички инструменти и да ги користи Еуростат-методологиите во обработката и анализата на податоците; Владата мора да развие свој систем на ефикасно менаџирање со информациите и за прибирање на неопходните податоци за образованието;
- Реформите што се спроведуваат мора да доведат до подобар квалитет на системот за образование и обука, како и до систем што е ефикасен и гарантира еднаквост. Затоа, ја повикуваме Владата да ја процени ефикасноста на своите мерки и политики, особено на оние што генерираат големи инвестиции, но се без изгледи да дадат исто толку позитивни резултати (проектот „Компјутер за сешто дете“, дисперзираните студиски програми за многу мал број нови студенти, екстерното оценување на учениците воведено со цел да се оценат професорите и сл.);
- Наместо тоа, Владата треба да размисли за инвестиции во области што ќе имаат долготрајно и одржливо влијание врз квалитетот на образованието и што повеќекратно ќе се исплатат во општеството. Препорачуваме мерки што ќе промовираат и поддржат инклузивно образование и доживотно учење за сите граѓани

на РМ, преку однапред наменети фондови. На пример: инвестирање во предучилишното образование и во програмите за рана интервенција, поддршка на учениците со низок социјален статус и учениците со посебни потреби; подобрување на квалитетот на образованието преку натамошно унапредување на наставните програми и содржини и модернизирање на образовните стандарди, реформирање на иницијалното образование на наставниците и подобрување на програмите за обука на професорите; изготвување национална рамка за квалификации во согласност со EQF, што ќе овозможи признавање на претходното учење и флексибилни начини за доживотно учење;

- Владата треба многу повеќе да инвестира во детската грижа и во развојот на квалитетен систем за предучилишно образование. Ова треба да го направи преку подобрување и проширување на веќе постоечките предучилишни установи и градење нова инфраструктура, како и преку промоција и поддржување на разни форми на предучилишно образование низ целата земја (дневни и семејни центри, куси форми на предучилишно образование, неформално предучилишно образование итн.). Зголемувањето на учеството во предучилишното образование е важно за зајакнување на академските постигнувања на учениците на долг рок, особено на децата со низок социјален статус. Тоа е клучно за натамошното учење и има големо влијание врз постигнувањата по ЕУ реперите за образование - стапката на лица што прерано го напуштаат образованието, учениците со ниски постигнувања на читање со разбирање на ПИСА-тестирањето, учеството во доживотното учење итн.;

- Владата мора да му даде приоритет на одржувањето и подобрувањето на квалитетот на образованието на наставниците (иницијалното образование, а особено на дообуката на наставниците), низ призмата на доживотното учење. Потребно е да се обезбеди поголема финансиска и друга поддршка за наставниците и за нивниот професионален и кариерен развој, преку формалното, неформалното и информалното образование (Европски совет, 2007,б и Европска комисија, 2007,а). Целта е да добиеме ефективни наставници, обучени да одговорат на разликите во училницата и на индивидуалните потреби за учење;
- Владата треба да ја повлече одлуката за екстерното оценување на учениците, вака како што е сега предвидено со законите за основно и за средно образование. Резултатите од оценувањето ниту можат (а ниту треба) да бидат искористени како единствен критериум за оценување на наставниците, ниту пак можат да доведат до подобрување на резултатите на учениците. Вака осмисленото екстерно оценување не може позитивно да влијае на стапката на лица што прерано го напуштаат образованието, на процентот на учениците со ниски постигнувања на читање со разбирање на ПИСА-тестирањето, на процентот на лица со завршено средно образование, на учеството во доживотното учење итн.

ПОГЛЕД НАНАПРЕД

Секоја сериозна долгорочна државна стратегија за конкурентна економија, просперитет и социјална кохезија се гради врз основите на образованието и обуката. Македонија се наоѓа на пресвртница. На Македонија ѝ е потребен силен економски пораст, што не е можен без соодветни инвестиции во образованието. Од друга страна пак, евидентна е кризата во создавањето, акумулирањето, размената и употребата на знаење во државата.

Општество базирано на знаење не е сон или фантазија, туку иновативно општество во коешто има простор за аспирациите на сите негови членови и коешто има начини и средства да го поддржи личниот развој во секоја фаза од животот на поединецот. Македонската Влада треба да се соочи со реалноста. Културата на учење од колевка до гроб не се развива и не се негува со скапи кампањи со бизарни и збунувачки пораки. Наместо тоа, потребни се пофокусирани напори, треба да се води информирана политика и да се донесуваат информирани одлуки што ќе се базираат на податоци и докази и коишто ќе вклучат поширока консултација со сите чинители/засегнати страни во образованието.

Иако предизвиците на националната образовна реформа се големи, таа е неопходна во процесот на пристапување на Македонија кон ЕУ. Нееднаквостите во образованието постојат во Република Македонија и тие имаат поразителни

ефекти, особено врз животот на социјално ранливите групи. Ниското ниво на иницијално образование и новите форми на неписменост, високата стапка на невработеност и ограничените можности за учење во текот на животот, ги намалуваат шансите на граѓаните за стекнување компетенции потребни за пазарот на трудот, но и за тие да бидат активни граѓани. Развојот на системот за образование и обука е најважен за економскиот пораст, за отворање нови работни места и за создавање економија што се базира на функционален триаголник на знаење (образование-истражување-иновација), како клучен предуслов за создавање капацитет за иницирање и одржување на промените. Оттука, образованието мора да стане еден од клучните приоритети на Владата, како основна движечка сила за реформите и во другите сектори, но и за трансформацијата на македонското општество во идниот период.

Ја повикуваме Владата на РМ и Министерството за образование и наука, во целост да ја прифатат „Образование и обука 2010“-Програма за работа, како и реперите и индикаторите воспоставени на ниво на ЕУ, како основа според којашто во иднина ќе се следи и ќе се оценува напредокот на стратешките приоритети во областа на образованието во нашата земја. Ја повикуваме Владата да ги прифати и да ги спроведе препораките дадени во овој документ.

hoyas. Me novio
de mi casa y
suras mi
con cada ma
noche cuando
a ti y sea
del espíritu

РЕФЕРЕНТНА ЛИТЕРАТУРА

- BFG (2007) *Bologna Process Stocktaking Report*, Report from a working group appointed by the Bologna Follow-up Group to the Ministerial Conference in London: BFG.
<http://www.dcsf.gov.uk/londonbologna/uploads/documents/6909-BolognaProcessST.pdf>
- Council of the European Union (2002) *Council Resolution of 27 June, 2002 on life long learning 2002/C 163/01* (OJ 163/1, 9.7.2002)
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2002:163:0001:0003:EN:PDF>
- Council of Europe; Kohler, J. and Huber, J. (eds) (2006), *Higher Education governance between democratic culture, academic aspirations and market forces*, Council of Europe Publishing, Strasbourg
- Decade Watch; World Bank; OSI (2007), *Decade Watch: Roma Activists Assess the Progress of the Decade of Roma Inclusion, 2005-2006*, Budapest
[http://demo.itent.hu/roma/portal/downloads/DecadeWatch/DecadeWatch%20-%20Complete%20\(English;%20Final\).pdf](http://demo.itent.hu/roma/portal/downloads/DecadeWatch/DecadeWatch%20-%20Complete%20(English;%20Final).pdf)
- Decade Watch; World Bank; OSI (2008), *Decade Watch: Roma Activists Assess the Progress of the Decade of Roma Inclusion, 2007 Update*, [http://demo.itent.hu/roma/portal/downloads/Decade-Watch/DecadeWatch%202007%20Update%20-%20Final%20\(30-07-08\).pdf](http://demo.itent.hu/roma/portal/downloads/Decade-Watch/DecadeWatch%202007%20Update%20-%20Final%20(30-07-08).pdf)
- European Higher Education Area – Achieving the Goals (2005) Conference of European Higher Education Ministers *Contribution of the European Commission*, Bergen, 19/20 May 2005
- EUA, Crosier D., Purser L. Smidt H. (2007) Trends V: *Universities shaping the European Higher Education Area*. Report: EUA.
- EUA, Reichert S., Tauch C (2005) Trends IV: *Universities implementing Bologna*, Report: EUA.
- EUA Institutional Evaluation Program (2008) *Institutional Evaluation of the University 'Ss. Cyril and Methodius' in Skopje*, EUA Follow up Report 2008.
- EUA Institutional Evaluation Program (2004) *Institutional Evaluation of the University 'Ss. Cyril and Methodius' in Skopje*, Report of the EUA expert team, October 2003-March 2004: EUA.
- EUA Institutional Evaluation Program (2004) *Institutional Evaluation of the University Ss. Kliment Ohridski in Bitola*, Report of the EUA expert team, October 2003-March 2004: EUA.
http://www.ulb.ac.be/unica/docs/prium/EUA_Bitola-1.pdf
- European Association for Quality Assurance in Higher Education (2005) *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*, DG Education and Culture, Helsinki

- EU-RA, (2005) Study on *The Financing of Higher Education in Europe*
DG Education and Culture, Completed by European Research
Associates: EU-RA
- Eurobalkan Institute (2007) *Social Protection and Social Inclusion in
FYROM*, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities
DG
- Eurodyce (2008), *Levels of Autonomy and Responsibilities of Teach-
ers in Europe*, Brussels
- Eurodyce (2007), *Focus on the Structure of Higher Education in Eu-
rope 2006/07 -National Trends in the Bologna Process*, Brus-
sels.
- Education International, <http://www.ei-ie.org/>
- European Commission (2008), *Progress Towards the Lisbon Objec-
tives in Education and Training*, Indicators and Benchmarks
2008, Commission staff working document
[http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/progress08/
report_en.pdf](http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/progress08/
report_en.pdf)
- European Commission (2008), *Western Balkans: Enhancing the
European Perspective*, Communication from the Commission
to the European Parliament and the Council, COM (2008) 127,
Brussels
- European Commission (2007), *Progress Towards the Lisbon Objec-
tives in Education and Training*, Indicators and Benchmarks
2007, Commission staff working document SEC (2007) 1284
[http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/progress06/
report_en.pdf](http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/progress06/
report_en.pdf)
- European Commission (2007), *Strategic report on the renewed
Lisbon strategy for growth and jobs: launching the new cycle
(2008-2010): Keeping up the pace of change*, Communication
from the Commission to the Spring European Council, COM
(2007) 803 final, Brussels
[http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/european-dimension-
200712-annual-progress-report/200712-annual-report_
en.pdf](http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/european-dimension-
200712-annual-progress-report/200712-annual-report_
en.pdf)
- European Commission DG EAC (2007), *The Key Competences for
Lifelong Learning – European Reference Framework*, Office
for Official Publications of the European Communities, Lux-
embourg
[http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/ll-
learning/keycomp_en.pdf](http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/ll-
learning/keycomp_en.pdf)
- European Council (2007), *Council Conclusions on a coherent
framework of indicators and benchmarks for monitoring
progress towards the Lisbon objectives in education and
training*, 2007/C 1083/07, Brussels
[http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/07/st10/st100
83.en07.pdf](http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/07/st10/st100
83.en07.pdf)
- European Commission (2007), *Integrated Guidelines for Growth
and Jobs (2008-2010)*, Commission Recommendation on
the broad guidelines for the economic policies of the Mem-
ber States and the Community and a Proposal for a Council
Decision on guidelines for the employment policies of the
Member States, COM (2007) 803 final, Brussels
[http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/european-dimen-
sion-200712-annual-progress-report/200712-annual-
report-integrated-guidelines_en.pdf](http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/european-dimen-
sion-200712-annual-progress-report/200712-annual-
report-integrated-guidelines_en.pdf)

- European Commission (2007), *Multi-annual Indicative Planning Document 2008-2010* (MIPD) The Former Yugoslav Republic of Macedonia, December 2007
- European Commission (2006), *Multi-annual Indicative Planning Document 2007-2009* (MIPD) The Former Yugoslav Republic of Macedonia, 4 September 2006
- European Commission (2006), *Delivering on the Modernization Agenda for Universities: Education research and Innovation*, COM (2006) 208 final, Brussels
http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/comuniv2006_en.pdf
- European Commission (2006), *Efficiency and equity in European Education and Training Systems*, COM(2006) 481 final, Brussels, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0481:FIN:EN:PDF>
- European Commission (2006), 481 final, as of 8.9.2006, *Communication from the Commission to the Council and to the European Parliament*; Efficiency to the European Parliament
- European Commission DG EAC; GHK (2006), *Study on Key Education Indicators on Social Inclusion and Efficiency, Mobility, Adult Skills and active Citizenship*, London
http://ec.europa.eu/education/pdf/doc258_en.pdf
- European Commission (2005), *Integrated Guidelines for Growth and Jobs (2005-2008)*, Commission Recommendation on the broad guidelines for the economic policies of the Member States and the Community and a Proposal for a Council Decision on guidelines for the employment policies of the Member States, COM (2005) 141 final, Brussels
http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/COM2005_141_en.pdf
- European Commission (2005), *Progress Towards the Lisbon Objectives in Education and Training*, Commission staff working document, SEC (2005)419 (Brussels, 22.3.2005)
http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/progress08/report_en.pdf
- European Commission DG EAC; GHK (2005), *Study on Access to Education and Training, Basic Skills and Early School Leavers; Lot 3: Early School Leavers*, London
http://ec.europa.eu/education/pdf/doc284_en.pdf
- European Commission DG for Research Science and Society (2005) *European Universities: Enhancing Europe's Research Base*, Report by the Forum on University-based research, May, 2005 : EC
- European Commission (2003), *Investing efficiently in education and training: an imperative for Europe*, COM (2002) 779 final, Brussels, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0779:FIN:EN:PDF>
- European Commission (2003), *The role of the universities in the Europe of knowledge*. COM (2003) 58 final, as of 05.02.2003
ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/documents_r5/natdir0000038/s_1940005_20030317_144432_GERC031941en.pdf

- European Commission DG Education and Culture (2002) *European Report on Quality Indicators of Lifelong Learning, fifteen quality indicators*, Report based on the work of the working Group on Quality Indicators, June 2002: EC.
- European Commission (2001) *Making a European area of lifelong learning reality, communication from the Commission*, Brussels: European Commission.
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0678:FIN:EN:PDF>
- European Commission (2000) *A memorandum on lifelong learning*, Commission staff working paper, Brussels: European Commission. <http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/MemorandumEng.pdf>
- European Council (2008), Council Decision 2008/212/EC of 18 February 2008 on the principles, priorities and conditions contained in the Accession Partnership with the former Yugoslav Republic of Macedonia and repealing Decision 2006/57/EC (OJ 80/32, 19.3.2008)
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:080:0032:0045:EN:PDF>
- European Council (2002), *Detailed Work Program on the follow-up objectives of the Education and Training systems in Europe*, Official Journal 2002/C 142/01
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2002:142:0001:0022:EN:PDF>
- European Council (2007), *Presidency Conclusions*, Brussels, 8/9 March 2007
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/93135.pdf
- European Council (2000), *Presidency Conclusions*, Lisbon 23/24 March 2000
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100r1.en0.htm
- European Training foundation (2007), *Former Yugoslav Republic of Macedonia – ETF Country Plan 2007*.
<http://www.etf.europa.eu>
- European Training foundation (2006), *Designing adult learning strategies – The Case of South Eastern Europe*, Turin: ETF
[http://www.etf.europa.eu/pubmgmt.nsf/\(getAttachment\)/4F49C4BAB8F7D6CFC125727A0052CF80/\\$File/NOTE6-Y6KAM.pdf](http://www.etf.europa.eu/pubmgmt.nsf/(getAttachment)/4F49C4BAB8F7D6CFC125727A0052CF80/$File/NOTE6-Y6KAM.pdf)
- European Training foundation (2006), *ETF Country Analysis 2006, Former Yugoslav Republic of Macedonia*, Turin: ETF
- European Training Foundation (2005), *Labour market Review of FYROM*
<http://www.delmkd.ec.europa.eu/en/whatsnew/2005/06%20Labour%20market%20reiew%20feb%202005.pdf>
- EUROSTAT, *European Union Labour Force Survey – Annual results 2007*, Issue number 27/2008
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-QA-08-027/EN/KS-QA-08-027-EN.PDF

- EUROSTAT (2007), *Pocketbook on Candidate and Potential Candidate Countries - 2007 edition*
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-PF-08-001/EN/KS-PF-08-001-EN.PDF
- Government of the Republic of Macedonia, (2008), Ministry of Education and Science, *Development and State of Adult Learning and Education, National report of the Republic of Macedonia*, April, 2008
<http://www.unesco.org/uil/en/UILPDF/nesico/confintea/Tfyrom.pdf>
- Government of RM, Ministry of Finance (2007) *Government Strategic Coherence Framework 2007-2013*
- Haahr, J.H., Nielsen, T. K., Hansen, M. E. and Jakobsen, S. T. (2005), *Explaining Student Performance, evidence from the International PISA, TIMSS and PIRLS surveys*, Danish Technological Institute, European Commission's Directorate-General for Education and Culture, Brussels
http://ec.europa.eu/education/pdf/doc282_en.pdf
- International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, G.A. res. 2200A (XXI), 21 U.N.GAOR Supp. (No. 16) at 49, U.N. Doc. A/6316 (1966), 993 U.N.T.S. 3, entered into force Jan. 3, 1976
http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ceschr.htm
- Kjosev, S., Mojsoska-Blazeski, N., Corcoran, T., Popova, N., Fetisi, A., Nikolovska, M., Nielsen, S. and Helmut, Z. (2005), *Labour Market Review of Former Yugoslav Republic of Macedonia*, European Training Foundation, Turin
http://www.ulb.ac.be/unica/docs/prium/labour_market_macedonia.pdf
- Kuzmanoska, I. Janevski, V., Stojanova, V. And Kemicieva-Panovska, A., Report on Macedonian education policy and priorities in the light of the EU's Policy Directons, ETF report, unpublished paper, December 2007
- London Communiqué, *Towards the European Higher Education Area: Responding to Challenges in a Globalized World*, London, 18 May 2007
- OECD (2007), *Education Policies for Students at Risk and Those with Disabilities in South Eastern Europe* EDU/EDPC(2007)21, May, 2007
<http://www.oecd.org/dataoecd/17/28/38614225.pdf>
- OECD (2004), *Learning for Tomorrow's World – First Results from PISA 2003*, <http://www.oecd.org/dataoecd/1/60/34002216.pdf>
- OECD (2003), *Improving Access and Opportunity: Higher Education in Transition in FYROM*, report: OECD
<http://www.oecd.org/dataoecd/60/0/32109399.PDF>

- Open Society Institute, EU Monitoring and Advocacy Program, Roma Participation Program (2007) *Equal Access to Quality Education for Roma*
http://www.eumap.org/topics/minority/reports/roma_education/reports/national/macedonia/romeduc_macedonia.pdf
- OSCE (2008), *Survey on Decentralization*, OSCE Spillover Monitor Mission to Skopje, Skopje
http://www.osce.org/documents/mms/2008/12/35313_en.pdf
- OSCE (2006), *Summary Report on the Findings of the survey on the implementation of the process of decentralization*, OSCE Spillover Monitor Mission to Skopje, Skopje
http://www.osce.org/documents/mms/2006/07/20681_en.pdf
- Roma Education Fund (2007), *Advancing Education of Roma in Macedonia - Country Assessment and the Roma Education Fund's Strategic Directions*, Budapest
http://www.romaeducationfund.hu/documents/Macedonia_report.pdf
- State Statistical Office (2007), Republic of Macedonia, *Multiple Indicator Cluster Survey 2005-2006*, September 2007 (UNICEF Supported)
- Taylor J. , Miroiu A. (2002) *Policy Making, Strategic Planning and Management of Higher Education*, UNESCO-CEPES
- UNESCO (2007) *International Standard Classification of Education ISCED 1997*, November 1997, http://www.uis.unesco.org/TEMPLATE/pdf/isced/ISCED_A.pdf
- UNESCO (2002) *From words to action: Changing Higher Education Governance and Management Structures and Functioning in certain South-Eastern European countries/entities*, First meeting of the steering committee, Vienna, 21-24 March, 2002: UNESCO-CEPES
- UNDP; Gaber Damjanovska, N., Skenderi ,S., Redzepi, N., Bojadzieva, A. and Cekregi, L. (2006), *National Vulnerability Report for Macedonia - Focus on Roma*, Skopje
<http://europeandcis.undp.org/uploads/public/file/Report2006-angl-web2.pdf>
- United Nations Economic and Social Council (2006), *Consideration of Reports Submitted by States Parties under Article 16 and 17 of the Covenant: Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights*, E/C.12/MKD/CO/1, 24 November 2006
<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/docs/E.C.12.MKD.CO.1.pdf>
- Universal Declaration of Human Rights*, G.A. res. 217A (III), U.N. Doc. A/810 at 71 (1948), <http://www.unhcr.ch/udhr/>
- Van Vught, F., Westerheijden, D., F., (2003) *Quality Management and Quality Assurance in European Higher Education: Methods and Mechanisms*, Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities

- World Bank (2008), *Public Expenditure Review Report for Macedonia 2008*, World Bank Report No. 42155-MK
http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2008/03/03/000333038_20080303051431/Rendered/PDF/421550ER0P09621isclosed0Feb02802008.pdf
- World Bank (2005) Hadzishce A. and Velkovski Z. *Tertiary Education and Innovation Systems in Macedonia*, report: World Bank
- World Bank (2003) Morgan. A. *Tertiary Education Policy Report*
- Биро за развој на образованието, Министерство за образование и наука на РМ (2007), *Концепцијата за деветгодишно основно воспитание и образование*
http://www.bro.gov.mk/devetgodisno/Koncepcija_po_javna_rasprava_so_izmeni_i_doplnuvanja.pdf
- Вест (2008), *Нема пари за задолжително средно од 15ти мај*, 8/2373
<http://www.vest.com.mk/default.asp?id=151512&idg=8&idb=2373&rubrika=Makedonija>
- Влада на Република Македонија, Министерство за финансии на РМ (2008), *Годишен економски извештај за Република Македонија за 2007*
- Влада на Република Македонија (2008) *Буџет на Република Македонија за 2009*, http://www.finance.gov.mk/mk/budget/budget_2009_final.pdf
- Влада на Република Македонија (2008) *Програма за работа на Владата на РМ за периодот 2008-2012*
- Влада на Република Македонија, Министерство за образование и наука на РМ (2006), *Национална програма за развој на образованието 2005-2015*,
<http://www.npro.edu.mk/dokumenti/strategija-mk.pdf>
- Влада на Република Македонија (2006), *Програма за работа на Владата на РМ за периодот 2006-2010*, Скопје, 2006
http://www.vlada.mk/files/programa_zarabota_navladamk.pdf
- Влада на Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика (2006), *Национална стратегија за вработување – 2010*
<http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/strategija.pdf>
- Влада на Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика (2006), *Национален акционен план за вработување 2006-2008*
<http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/nap.pdf>
- Државен завод за статистика, *Статистички годишник на Република Македонија 2007*
- Реџеџи, Л., Андонова-Митревска, Т., Самарџиќ-Јанкова, Т. (2004), *ПИСА 2000 - Постигања на учениците во Република Македонија*, Биро за развој на образованието, Скопје
<http://www.bro.gov.mk/podracje/ispiti/megunarodni/PISA-Izvestaj-makedonski.pdf>

- Министерство за образование и наука на РМ (2008), ППТ
*Презентација презентирана на прес конференција на
06.11.2008 за првиџе 100 дена Влада*, <http://www.mon.gov.mk/>
- Закон за основно образование*, Службен весник бр. 103/2008
http://www.pravo.org.mk/download/Zakoni/osnovnoto_obrazovanie_103_19082008.pdf
- Закон за изменување и дојолнување на законџ за средноџо образование*, Службен весник бр. 40/2003, 67/2004, 55/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 92/2008, 81/2008,
http://www.pravo.org.mk/download/Zakoni/Sub/ID_srednoto_obrazovanie_49_18042007.pdf
- Закон за средноџо образование*, Службен весник бр. 52/2002
http://www.pravo.org.mk/download/Zakoni/Sub/Sredno_obrazovanie%28precistentekst%29_2002.pdf
[za_Struchno_obrazovanie_i_obuka_117_18092008.pdf](http://www.pravo.org.mk/download/Zakoni/Sub/Struchno_obrazovanie_i_obuka_117_18092008.pdf)
- Закон за сџручно образование и обука*, Службен весник бр. 71/2006
http://www.pravo.org.mk/download/Zakoni/Struchno_obrazovanie_i_obuka_71_08062006.pdf
- Закон за изменување и дојолнување на законџ за сџручно образование и обука*, Службен весник бр. 117/2008
http://www.pravo.org.mk/download/Zakoni/Sub/ID_Zakon_za_Struchno_obrazovanie_i_obuka_117_18092008.pdf
- Закон за високоџо образование*, Службен весник бр. 35/2008
http://www.pravo.org.mk/download/Zakoni/visokoto_obrazovanie_35_14032008.pdf
- Закон за изменување и дојолнување на законџ за високоџо образование*, Службен весник бр. 103/2008
http://www.pravo.org.mk/download/Zakoni/Sub/ID_VISOKOTO_OBRAZOVANIE_10319082008.pdf
- Закон за образование на возрасни*, Службен весник бр. 7/2008
http://www.pravo.org.mk/download/Zakoni/Obrazovanie_na_vozrasnite_7_15012008.pdf
- Закон за основање Универзитџеџ за информатџички џехнологиџ во Скопје*, Службен весник бр. 81/2008
- Закон за основање Национална Агенција за европскиџе образовни програми за мобилносџ*, Службен весник бр. 113/2007
- Закон за учебници за основно и средно образование*, Службен весник бр. 98/2008
http://www.pravo.org.mk/download/Zakoni/ucebnici_za_osnovno_i_sredno_obrazovanie_98_4082008.pdf
- Универзитетски гласник (2003) *Правилник за нормативџе и сџандардџе за основање на високообразовни усџанови и вршење на високообразовна дејносџ* бр.36, 19 мај 2003

Упатство за единствените основи на евалуација и евалуационите постапки на Универзитетите (2002), Службен весник на РМ, бр. 31/2002

Упатство за обезбедување и оценување на квалитетот на високообразовните установи и на академскиот кадар (2000), Службен весник на РМ, бр. 64/2000

Устав на Република Македонија (1991) Службен весник на РМ, бр. 52/91 <http://www.sobranie.mk/mk/default.asp?vidi=ustav>

4 5 6 7 8 9 0 & ! " ?

Il Niche curatore

di a King 1990

con del 1990

con destino 1990

con la 1990

con la 1990

con la 1990

ЗА ФОНДАЦИЈАТА ИНСТИТУТ ОТВОРЕНО ОПШТЕСТВО -МАКЕДОНИЈА

Фондацијата Институт отворено општество – Македонија (ФИООМ) е невладин организација што работи на подобрување на перспективите на Република Македонија за пристапување во ЕУ, преку засилување на нејзината внатрешна интеграција, како основен предуслов.

Фондацијата е посветена на промоција и поддршка на отвореното општествово програмските области: образование, право, јавна администрација и локална самоуправа, граѓанско општество, јавно здравство, информации, медиуми и економски реформи. ФИООМ спроведува различни иницијативи – од проекти за градење капацитети, до проекти за социјално застапување и застапување за јавни политики.

ФИООМ одговара на потребите на различни целни групи, особено на младите, Ромите и другите маргинализирани групи. ФИООМ соработува со други невладини организации, меѓународни институции и донатори во преземање акции за поддршка и унапредување на демократијата во РМ.

Главни стратешки приоритети на ФИООМ за периодот 2009-2011, се: забрзување на процесот на пристапување на Република Македонија во ЕУ; инклузијата на Ромите и маргинализираните групи и намалувањето на јазот меѓу младите и вредностите на отвореното општество.

Од основањето во 1992г. до денес, образованието е една од приоритетните програмски области на ФИООМ. Мисијата на ФИООМ во образованието е да го засили процесот на вклучување на македонското образование во европскиот образовен простор, преку: (1) обезбедување квалитетни образовни програми што промовираат еднаков и отворен пристап за сите, особено за загрозените и маргинализираните групи; (2) континуиран развој на знаењето, компетенциите и ставовите на наставниците, децата и младите, потребни за создавање и одржување демократско и отворено општество; (3) влијание врз националните образовни политики, во однос на остварување на целите воспоставени со рамката за образовна политика на ЕУ.

ЗА АВТОРИТЕ

Сузана Пецаковска заврши магистерски студии по јавна политика и менаџмент на Универзитетот во Питсбург, САД/Центар за постдипломски студии во Македонија. Има 14 години работно искуство во ФИООМ и е вклучена во подготвувањето и спроведувањето проекти врзани за високото образование и образованието на Ромите. Нејзино потесно поле на интерес е креирање и анализа на јавни политики, стратешки и образовен менаџмент, обезбедување квалитет во високото образование и образование на маргинализирани групи. Сега е на докторски студии на образовен менаџмент на Филозофскиот факултет, универзитет „Св.Кирил и Методиј“ - Скопје.

Споменка Лазаревска е специјалист по кадровски менаџмент и во моментов е на постдипломски студии на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања на универзитетот „Св.Кирил и Методиј“ -Скопје. Има 16 години работно искуство во ФИООМ. Таа е директор на Програмата за образование, со големо искуство во изготвување и менаџирање различни проекти за образование. Нејзино потесно поле на интерес е училнички менаџмент, обука на наставници и иновативни методи за настава, како и образование на маргинализирани групи.

4 5 6 7 8 9 0 & ! " ?

as a King who

was all around

and destined past

to be beloved

and loved

and loved

and loved

